

evangélikus

81. évfolyam, 7. szám
2016. február 21.

élet

Kéthetente megjelenő magazin | evangelikus.hu

Istenképünk, apaképünk

5. oldal

EVANGÉLIKUS HIT- ÉS ERKÖLCSTAN

BIBLIKUS • ÉLETREVALÓ • GYERMEKKÖZPONTÚ

Iskolánkban is lehetőség nyílik 2016. szeptember 1-jétől az evangélikus hit- és erkölcsstan tantárgyat választani.

Bővebb tájékoztatásért érdeklődjön az alábbi címeken:

hitoktatas.evangelikus.hu

Mennyei modellek épülnek bennünk

Gondoskodó szülők gyermekeként a szerető Isten képe alakul ki bennünk, míg a tekintélyelvű szülők gyermeke nehezebben jut el ilyen elképzelésig.

Az apa-gyermek viszony, az apával töltött minőségi idő nem kevésbé fontos, mint az anyához fűződő kapcsolat. Miként függ össze az apakép és az istenkép? – ennek jártunk utána Csáky-Pallavicini Zsófia pszichológus és lelkes édesapák segítségével.

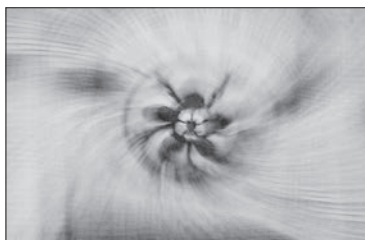
Böjtölnék-e az evangélikusok?

A világ minden részén, szinte valamennyi kultúrában és a nagy világvallások mindegyikében van valamilyen böjti gyakorlat. Hogyan állunk a böjttel mi,

evangélikusok? Nem könnyű erre az egyszerű kérdésre röviden válaszolni, mert nincs egységes evangélikus böjti gyakorlatunk.

Váljon bennünk léletté a Lélek!

Lehet, hogy amit egy nemzeti egyházzól vagy egy egyházon belüli kegyességi irányzatról el tudunk mondani, azt a mással kapcsolatban nehéz lenne megfogalmazni. Néha magam is tapasztalom, hogy a kegyességi-lelkiségi, ha tetszik, spirituális különbözőségek nem biztos, hogy követik a felekezeti határokat.

Böjti vigasz

Kedvenceim tízes listáján nem fúrta meg ikertestvére, Anthony drámáját, a *Mesterdetektívet* (*Sleuth*), de kétségtelen, hogy az *Equus* és az *Amadeus* révén jóval ismertebb Peter Shaffer fekete komédiáját (*Black Comedy*) méltán tartja immár negyedik éve rendületlen sikerrel műsorán a budapesti Centrál Színház. És kétségtelen, hogy az egyfelvonásos bohózat keresztény körökben is okkal népszerű. Mert nem kell mesterdetektívnek lenni ahhoz, hogy rájöjjünk: az áramszünet miatt elsötétült lakásnak – mi is lakói vagyunk. Hogy e sötétben zajló játék során valójában a mi gyarlóságaink, a mi bűneink is nyilvánvalóvá válnak. Ezt persze csak az „isteni nézőpontból” ismerhetjük fel, hiszen a közönség épp az áramszünet alatt látja megvilágítva a színpadot...

Miközben harsányan nevetek azon, hogy a szereplők előtt a többiek számos megnyilvánulása (grimasza, aljas cselekedete stb.) rejtve marad, nyugtalanul konstatalom, hogy magam sem tudom, mit kívánok jobban: lepleződjenek le, vagy ússzák meg „hőseink” a sötétség leple alatt véghezvittek következményét.

Aztán másnap reggel – mintegy az abszurd komédia második felvonásaként – én is sötétségre ébredek. Nem vicc: nálunk is áramszünet volt. Tudhattam volna, hiszen napokon át virított a társasház bejárati ajtaján a figyelmeztetés. Egyszerűen megfeledeztünk róla. Hogy aznap történetesen egy sugárnyi napfény sem fog átszűrődni a borult égbolton, azt, mondjuk, az áramszolgáltató társaság sem közölhette. Engem viszont azonnal hatalmába kerített a kísértés: nem beágyazni, nem elmosogatni, nem... Aztán belém villant az előző este – legkevésbé sem szakrális környezetben – tudatosított „húsvéti üzenet”: előbb-utóbb mindenre, de mindenre fény derül!

Hála Istennek! – kerekíteném le a kétezer karakterre szabott szerkesztői jegyzetet, ám felsejlik a színházi élmény nyugtalanító emléke is. Hogy tudniillik kérdés volt: szeretnénk-e a lelepleződést... Ennek eldöntéséhez talán nem kellene megvárnunk a Shaffer fivér – e dilemmát is feszegető – *Mesterdetektívjének* újbóli bemutatóját. Hiszen böjtben járunk, és van Bibliánk, amely mindenkor segít elszégyellnünk magunkat a bűnök rejtve maradásával kacérkodó kérdésfelvetés miatt.

● T. PINTÉR KÁROLY

Evangélikus menekítők

A vonuló tömeg látványa, a kiszolgáltatott menekülőkről, a jobb élet reményében útnak indulókról készített felvételek a csaknem hatvan évvel ezelőtt történeteket idézhetik sokakban. Az egykori szemtanúkkal való beszélgetésekben az 1956-os eseményeknek a történelemkönyvekben soha le nem írt részletei is szóba kerültek.

Oratio oecumenica

Istenünk, mennyei Atyánk! Köszönjük ígéretet, amellyel ma is rámutattál arra, hogy túlláthatunk a láthatókon, és komolyan vehetjük a te ígéreteidet, legfőképpen téged magadat, a te szent személyedet. Köszönjük ígéretedet, hogy a benned hívőkkel vagy minden napon a világ végezetéig. Bocsásd meg, ha sokszor nem figyelünk vigasztaló és bátorító szavadra. Ezért szeretnénk most bűnbánattal eléd jönni. Áldunk azért, mert nem akarod, hogy vigasztalanul, reménység nélkül, csüggedten járjuk az utunkat és hordozzuk terheinket.

Köszönünk minden bátorítást, amelyet eddig a szívünkbe adtál.

Kérünk, hogy a veled való lelki, hitbeli közösség szenteljen meg minket egyre jobban. Adj nekünk hozzád méltó gondolatokat. Add, hogy az az indulat legyen bennünk, amely tebened van, és a cselekedeteinket is Szentlelked és igéd vezérelje. Hadd legyünk a te rendelkezésedre álló eszközeid. Segíts, hogy szentségben és tisztaságban tudjunk élni, hiszen olyan sokszor érezzük a magunk erőtlenségét, tehetetlenségét. Köszönjük, hogy te ilyen emberekből akarsz szenteket formálni.

Eléd hozzuk most mindnyájan szükségünket, nyomorúságunkat. Könyörgünk azokért, akiknek emberileg megoldhatatlan terheik és problémáik vannak. Szeretnénk úgy imádkozni hozzád mindig, hogy tudjuk: neked minden lehetséges, az is, ami az embereknél lehetetlen. Ezzel a reménységgel indulunk el az előttünk álló új héten is. Kérünk, hogy Szentlelked és igéd legyen vezérünk a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

Az istentiszteleti rend és a műsorajánló hiányáról

Tisztelt Szerkesztőség!

Idős, 88 éves özvegyasszony vagyok, évtizedek óta az Evangélikus Élet előfizetője, olvasója. A lap tervezett változtatásáról, újjátásáról szóló előzetes értesítések után kíváncsian, (az életem során megtapasztalt újjátások nem mindig kedvező alakulása miatt talán túlzott) várakozással vettem kezembe az újságot. Örültem, örülök a szép külsőnek, a tartalomnak, de meglepetéssel vettem észre, hogy az istentiszteleti rend kimaradt. Lehet, hogy előzetesen jelezték az elmaradást, és nem vettem észre az erről szóló bejelentést, mindenesetre sajnálom, ha ez végleges döntés.

Előfordult, hogy az ismeretségi körömben olyanok, akik nem voltak rendszeres templomba járók, nagy ünnepek előtt megkérdezték tőlem, hogy a kerületükben lévő templomban mikor van istentisztelet. Örömmel tudattam, miután utánanéztem az újságban.

Ha csak nekem hiányzik ez a rovat, tudomásul veszem a változást.

Hittestvéri üdvözlettel:
Frankó Tiborné (e-mail)

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Az Evangélikus Élet nagyon régi olvasója vagyok, az Ön szavaival élve, „a nyugdíjkorhatárt rég átlépett előfizető”.

Szívesen fogadom az új formában megjelenő Evangélikus Életet. Sok szép olvasnivalót találok benne.

Felbuzdulva főszerkesztő úr biztatásán – hogy az olvasók észrevételeit, véleményét kéri –, szeretném kérni azt, ami nekem hiányzik az új formában megjelenő újságból. Ne hagyják ki a magazinból vagy a Krónikából a Vasárnaptól vasárnapig rádió- és tévéműsor-ajánló rovatot! Az ott közölt evangélikus műsorokat, a Pax Tv műsorait mindig kerestem és megnéztem, meghallgattam. Gondolom, nemcsak nekem, rajtam kívül másoknak is hiányzik.

Hálásan köszönöm, ha figyelembe veszik kérésemet.

Pesti Istvánné (Budapest)

Tisztelt Olvasóink!

Bár Budapesten kívül csupán négy-öt nagyobb városban lehet válogatni evangélikus templomok közül, természetesen nem csupán a fentebb közölt két levél érkezett a tárgyban. Az istentiszteleti rendet és a műsorajánlót sokan hiányolják. Az új lapstruktúra „behangozásakor” azonban több ízben is jeleztük, hogy mely állandó rovatokat „éltetjük” tovább az *Evangélikus Életben*. Tudomásul vettük, hogy az Evangélikus Információs Szolgálat kollektívájának döntése értelmében ezek a rovatok egyházunk központi honlapján, az Evangélikus.hu-n lesznek elérhetők. (A Pax Tv evangélikus programjai már évek óta helyet kapnak az eseménynaptárban.) Ószintén reméljük, hogy a számítógépet nem használó olvasók családjában, baráti körében is akad, aki jártas az interneten, és biztosak vagyunk abban, hogy az egyházközségek is készséggel adnak felvilágosítást az istentiszteleteken szolgálók kielétéről.

● T. PINTÉR KÁROLY főszerkesztő

A lélek tükre

– Bújócskázunk? – kérdezi Anna hol cérnavékony suttogással, hol nagyon is nagy hangerővel.

Eleinte rendszerint a takaró alatt lapult meg. Időnként hosszú percek teltek el anélkül, hogy megmoccan volna. Mozdulatlanul hallgatta, ahogyan Balázssal fennhangon kérdezzgetjük egymástól, ugyan hol lehet, hova bújhatott el a kislányunk. Sokszor hiába „provokáltuk”, csak nem fedte fel magát.

Később aztán az vált a szokásává, hogy mindig pontosan oda bújt el, ahová az elő-

ző körben az édesapja. Ha Balázs az ajtó mögött húzódott meg, akkor legközelebb ő is ott támaszkodott neki a falnak; ha apa a sarokban vagy az asztal alatt kuporgott, akkor ő is oda kucorodott be.

A játék legkedveltebb formája azonban vitathatatlanul a következő lett: tenyerével takarta el az arcát, úgy rejtőzött el előlünk, várva, hogy megtaláljuk őt. De ezzel sem elégedett meg, még tovább fejlesztette a műveletet: erősen rákoncentrált a feladatra, majd behunyta a szemét... Ha ő nem

lát bennünket, akkor bizonyára mi sem látjuk őt, járhatott a fejecskéjében.

Mi mindent tudhat ösztönösen egy ilyen csöpp emberke?! A legfontosabbakat sokszor nem szavakkal, hanem egy-egy pillantással áruljuk el magunkról, és egymás tekintetéből olvassuk ki a gondolatokat, érzelmeket. Ha nem nézek rá valakire, ha elfordulok tőle, ha behunyam a szemem, a legigazibb valómat vonom meg tőle.

Vagy éppen akkor mutakozom meg?!

● VITÁLIS JUDIT

Bőjt 2. vasárnapja (Reminiscere) – 1Thessz 4,1–8

Jobb, mint otthon?

„Jobb, mint otthon...” Tizenegy éves koromban nyári táborban próbált a tanárőnő ilyesmi mondattal marasztalni, amikor szüleimet szerettem volna arra kérni, hogy jöjjenek el értem, és vigyenek haza, mert nem tetszik a táborozás. Végül kivártam a tábor végét, de akkor sem tudtam igazat adni a tanárőnőnek. Nemrég egy italbolt felirataként láttam viszont e mondatot. Marketingereje bizonyára van. De szívesen tennék a mondat végére egy kérdőjelet s melléje egy felkiáltót. Hisz nem valószínű, hogy csak a sör minőségére vonatkozhat az állítás. Ha pedig jobb ott lenni, mint otthon, akkor baj van, és egyúttal feladat is. Bár senki ne elégedne meg egy beleegyező válasszal, hanem próbálná úgy rendezni az életét, hogy jó legyen otthon! Lehet, hogy az otthon békéje nem csak egy emberen múlik. De nem is csak önmagunkért vagyunk felelősek otthon sem! Sőt: az otthon melege vagy ridegsége, rendje

Megszentelődés. E nem hétköznapi használatú szóval szoktuk jelölni *Apostoli hitvallásunk* harmadik fejezetét is, azaz a Szentlélek rajtunk és közösségünkön végzett munkáját. És itt rejtezik az intésen túl egy második ajándék is az igében. Mielőtt legyinténénk kapcsolatainkra, családi életünkre mint egyszerű e világi helyzetekre, Pál a szentség szavával illeti azt: bizony Isten teremtett világának jó rendje ez, és fontos az ő számára. Házasságunkban, otthonainkban, miként hivatásunkban sem csak egyfajta e világi adottságot kell látnunk a maga nyúgeivel és kiszolgáltatottságával, hanem Isten ajándékát. Tudván: ezekben is őhozzá tartozunk, ezekben is figyel ránk, utat mutat nekünk.

Megkapó, hogy az egyház ősi hagyománya szerint évszázadok óta elhangzik ez az ige bőjt második vasárnapján a templomokban. Biztat is: otthonunk nem egészen privát szféra, nem Isten elől is elrejtett zug, hanem velünk együtt őhozzá tartozik. Mi alakítjuk kapcsolatainkat, rajtunk áll, mire s hogyan használjuk a bennük rejlő lehetőségeket, de nem vagyunk egyedül, nem vagyunk magunkra hagyatva életünk e területén sem. Nemcsak hogy nem közömbös számára boldogulásunk kapcsolatainkban, hanem egyenesen ezek felé fordítja figyelmünket bőjt megszentelt idejében. Nem elvont magasságokba vonja tekintetünket, hanem tükröt tart mindennapi valóságunk elé. Pál kedvesen, mintegy szülői szeretettel szólítja meg a gyülekezet tagjait, és szavával mennyei Atyánk egészen személyes, szeretetteljes figyelemmel fordul hozzánk is. Életünk mindennapi gyakorlatában is a megtisztulás és a megújulás lehetőségét hirdeti és nyújtja számunkra.

Bibliánkban több hazaváró és hazajutó történetét megtaláljuk. Olvasunk tékozló fiú és elüldözött szerencsétlenek, megfutamodottak és győztesek, egykori csalók és hűtlenek hazajutásáról. Hazajutásukról egymáshoz és Istenhez. Vagy talán épp fordítva: előbb Istenhez s úgy egymáshoz. Amikor megölelik szeretteiket, és újra egy asztalhoz ülnek, Isten asztalközösségének tagjaiként gondolunk rájuk, miként közösségünkre is az úrvacsorában.

Reminiscere vasárnapján a zsoltárossal együtt kérjük Isten kegyelmét és áldását életfolytatásunkra, hogy ne pusztán e világi adottságokat, hanem az Isten szeretetében már itt a nála való otthonlét ajándékát, kincsét, örömét és feladatait láthassuk meg életünkben, kapcsolatainkban, hivatásunkban – amikor járunk-kelelünk, vagy amikor épp asztalhoz ülünk az ő áldásával.

● BALOGNÉ VINCZE KATALIN

Imádkozzunk! „Gondolj, Uram, irgalmadra és kegyelmedre, melyek öröktől fogva vannak. Utaidat, Uram, ismertesd meg velem, ösvényeidre taníts meg engem! Vezess hűségesen, és taníts engem, mert te vagy szabadító Istenem, mindig benned reménykedem.” (Zsolt 25,6.4–5) Ámen.

vagy rendezetlensége, kényszerei, tehetetlensége vagy épp szeretete és derűje nemcsak az odatartozók otthon töltött pillanatait, hanem közérzetét, jelenét, tán még jövőjét is befolyásolják.

„Az az Isten akarata, hogy megszentelődjete.” Pál paráznaságra utaló szavai hallatán a thesszalónikai városlakók egyike talán az ószövetségi törvényre gondolt, másvalaki a filozófia tisztaságeszményéről elmélkedhetett, s lehetett, aki keleti vallások praktikáira asszociált. Mi rendszerint inkább pszichológiai törvényszerűségek fényében méregetjük a jó és a rossz tapasztalatokat. Ám e vasárnap igéje nem elégszik meg e gondolatokkal, hanem megszentelődésre hív. Miben is állna ez? Az igehallgatók körében lehet, hogy mégsem annyira jellemző a házasságtörés vagy a nyilvánvaló agresszió. Mi az üzenete számunkra e felhívásnak, amikor int és biztat, hogy az Istennek tetsző életben előbbre jussunk?

Mennyei modellek épülnek bennünk

Apaképünk és istenképünk összefüggései

A szüleinkkel való kapcsolat kohójában formálódik az Istenről kialakított képünk, ez pedig visszahat arra is, hogy milyen felnőttek, milyen szülők és nagyszülők leszünk. Gondoskodó szülők gyermekeként a szerető Isten képe alakul ki bennünk, míg a tekintélyelvű szülők gyermeke nehezebben jut el ilyen elképzelésig. Az apa-gyermek viszony, az apával töltött minőségi idő nem kevésbé fontos, mint az anyához fűződő kapcsolat. Miként függ össze az apakép és az istenkép? – ennek jártunk utána Csáky-Pallavicini Zsófia pszichológus és lelkész édesapák segítségével.

A szakirodalom régóta foglalkozik „az apátlan nemzedék” problémájával: 1963-ban jelent meg Alexander Harbord Mitscherlich *Úton az apátlan*

társadalom felé című könyve, amely elsőként állapította meg, hogy nevelési rendszerünk-ből hiányoznak az apák, így az általuk képviselt nevelési értékek. 1995-ben David Blankenhorn társadalomtudós *Apátlan Amerika*

című kötete világított rá ennek riasztó voltára: feltárta többek között azt a tényt, hogy az Egyesült Államokban a magatartászavarral küszködő gyermekek nyolcvanöt százaléka apa nélkül él.

Az apáknak tehát meghatározó szerepük van a gyermekek egészséges lelki fejlődésében. Amikor úgy tűnik, hogy az apa „csak játszik” a gyerekkel, valójában együttműködésre, együttérzésre, a szabályok betartására, érzelmi önkontrollra tanítja. Az apa nem akkor jó apa, ha az anyához hasonlóan foglalkozik gyermekeivel, hiszen az apa-gyermek kapcsolat ugyanúgy egyedi és megismételhetetlen, mint az anya-gyermek viszony. Jó apa az, aki elegendő figyelmet és időt szentel gyermekeinek, hagyja és segíti, hogy elmélyüljön velük a kapcsolata.

A GÁNCES CSALÁD ARCHÍVUMÁBÓL

Az apává válást a férfiak döntő többsége meghatározó élményként éli meg, a gyermekhez ragaszkodás minősége és mértéke pedig nem különbözik az anya-gyermek kapcsolatban megismert mintától. Sőt az apai ösztön is létező jelenség.

Ennek ellenére ma egy fejlett társadalomban felnövő gyermek az életének első tíz évét meghatározóan nők körében tölti el. Mindez a gyermekeket arra tanítja: a nevelés és a gondoskodás elsősorban női feladat. Azokat a férfiakat pedig, akik örömmel vetnék bele magukat a gyermekek ellátásába, gyakran éppen a nők tartják ettől távol, mintha mindez csak a nők számára hozzáférhető tudás lenne.

Keresztény családi körök

Ez a minta – vagyis hogy az édesapa a távoli kenyérkereső, az édesanya pedig az önfeláldozó gondoskodó – nem ismeretlen a keresztény közösségekben sem. Ha

keresztény családról, keresztény családi értékekről beszélünk, többnyire az anyai gondoskodás kerül előtérbe, az anyaság gyakran úgy jelenik meg, mint a krisztusi áldozatvállalás legszebb példája (hiszen az is), az apák viszont mindemellett a távolról gondoskodó, ám gyakran elérhetetlen Isten példáját közvetítik. A lelkészcsaládokat különösen érintheti az édesapák távolléte, hiszen a gyülekezeti programok esténként zajlanak, amikor együtt lehetne a család, és a hétvégék sem szabadok.

„Isten számomra alapvetően egy távoli, az emberi elme számára az értelmezhetőség határán túl helyet foglaló valaki. Ebben az istenképben nem a távolság a legmeghatározóbb, és a fölfoghatatlansága sem negatív, inkább lenyűgöző és tétlen hajlítónan végtelen. Ugyanakkor megbocsátónak, elnézőnek és időnként szívmengetően szellemesnek is tűnik. Nem tudom nem észrevenni az édesapám lényé és az általam megélt istenkép közötti teljesen világos párhuzamot. Távoli teremtők mindketten, útjaik érthetetlenek, de hogy

értem tettek mindent, az a kétség szikrája nélkül való” – állítja az egyik megkérdezett lelkész apuka.

Apák és önértékelés

Amíg korábban arról lehetett olvasni, az apai minta alapvetően és jobban meghatározza, hogy a gyermekből rendszeres templomba járó vagy hívő lesz-e, Csáky-Pallavicini Zsófia gyermekpszichológus és családterapeuta azt mondja: „Az újabb kutatások azt az eredményt hozzák, hogy az anya és az apa által formált, összetett szülőképp áll a legszorosabb összefüggésben a kialakuló istenképpel. Ha az apát gondoskodónak tapasztalhatta meg a gyermek, az erősebben hatott Isten gondoskodó voltának megélésére, míg Isten hatalmának elképzelésére inkább az anyák hatalmának megtapasztalása volt hatással. A gondoskodó szülők képével alakul ki a szerető Isten képe, míg a tekintélyelvű szülők gyermeke jóval nehezebben jut el ilyen elképzelésig.

Hagyományosan az anyákat szoktuk a gondoskodás, az apákat pedig a tekintélyelvűség vonásai mentén jellemezni. A férfiak számára tehát különleges kihívás lehet a gondoskodó szülői minőségek kimunkálása önmagukban, ugyanakkor a szülői vonásoknál fontosabb az a folyamat, amelynek során a gyermek önértékelése kialakul, már az első percektől kezdve, az ösbizalom létrejötte által. Az ösbizalom pedig a megfelelő szülői gondoskodás, az elfogadó és szerető légkör megteremtése mentén bontakozik ki, amelyben az anya mellett az apának mint másik, stabilitást biztosító kötődési személynek óriási szerepe van.”

Hitminta szeretetkapcsolatban

„Édesapaként három dologra nagyon figyelek, és ez részben az istenképemből, részben az improvizációból adódik: mindig érezze a kisfiam a szabadságot és azt, hogy hol vannak a határok. És ami a legfontosabb: minden egyes pillanatban élje át, hogy szeretem, mert szeretem. Ehhez jön hozzá a nonstop rögtönzés és persze a titokban elmormolt imák” – fogalmazza meg apai ars poeticáját Gáncs Tamás kelen-

földi lelkész, aki istenképével kapcsolatban így fogalmaz: „Ez folyamatosan és dinamikusan változik bennem, és nem érzem úgy, hogy sok köze lenne az apaképemhez.”

A szüleink bennünk hagyott lenyomata és az istenképünk folyamatos formálódás: a legközelebbi hozzátartozóinkhoz fűződő kapcsolatunk kohójában formálódik az Istenről kialakított képünk, ami aztán visszahat arra is, hogy mi milyen felnőttek, milyen szülők és nagyszülők leszünk – erősíti meg az édesapák tapasztalatát Csáky-Pallavicini Zsófia. „Az irgalmas, gondoskodó, atyai befogadó Istenről szerzett személyes tapasztalatok arra sarkallhatnak minket, hogy mi is hasonlóképpen viszonyuljunk a ránk bízottakhoz. Egy tekintélyelvű, alapvetően inkább ítélő Istenhez igazodva magunk is ilyen elvárásokat formálhatunk.”

Fontos felfedezés az is, amelyre a pszichológus felhívja a figyelmet: „Bizonyos szerzők azt feltételezik, hogy a fiúk lassanként elkezdik a vallásosságot a nőiességgel, sőt olykor épp a nőieségnek tulajdonított irracionálissal összefüggésbe hozni. Kiskamasz-, kamaszkorukra ez óhatatlanul odavezet, hogy a férfiaság keresése során végül az egész vallásosságtól elfordulnak, hiteles, azonosulási mintákat

kínáló férfipéldák híján a nőiesnek tartott vonásokkal szemben próbálják magukat meghatározni.”

A szakember szerint fontos szem előtt tartani, hogy az olyan, személyiséget és életszemléletet alakító tényezőket, mint a megélt vallásosság, nem pusztán az értelmünkkel tanuljuk, hanem a szeretetkapcsolatainkon keresztül, a hitelesnek elfogadott modellek életpéldáját ellesve, azokkal azonosulva tesszük sajátunkévá. „Hitet tanulni” nem lehet csak az iskolában. Ahhoz kellene a személyes, bizalmi viszonyulások is.

Ahol az apa felnőtt férfiként hitelesen megélt hitét tudja példaként kínálni gyermekei számára az édesanya mintája mellett, ott a gyermekeknek, miközben formálódik az önértékelésük, sokkal több támpontjuk lesz arról, hogy miként tudják a vallást mint építőkövet a megfelelő helyre beépíteni.

• LABORCZI DÓRA

A bevezetőben szereplő kutatási eredmények forrása Léder László Apátlan társadalmak című cikke, amely a HVG Extra Pszichológia 2015/2. számában jelent meg.

Kivét és betét

Ételadományozó láda a szegedi evangélikus templom tövében

Vannak, akiknek a böjti időszakban nem azért korog a gyomruk, mert a testi táplálékról való lemondással szeretnének közelebb kerülni Istenhez, hanem azért, mert más-kor is korog... Akik nem saját jószántukból és nem pusztán a böjtben böjtölnek, azok számára a „mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma” kérés is másként hangzik. Hogy meg is kapják, ahhoz Isten bármelyikünket tudja eszközöként használni. Példázza ezt az Ételet adok – ételt kapok szegedi csoport kezdeményezése is.

Nemrégiben ételgyűjtő dobozt szereltek a szegedi evangélikus templom kerítésére. Az ötlet egy helyi civil csoporté, tagjainak jóvoltából az egyik

katolikus templom kertjében már egy éve van hasonló. „Működése” egyszerű: aki adni szeretne, az tesz bele, aki éhes, az kivesz...

Hétköznap kora este jártunk az ételgyűjtő ládánál, amelybe – január végi

„üzembe helyezésekor” – narancsot, almát, lekvárt, müzliszeletet, kiflit, csoki- és ostyaszzeletet, Túró Rudit, tejfölt, száraztésztát, paradicsomot, paprikát, pogácsát és más péksüteményt helyeztek el. Most sem volt üres, és tíz percet sem kellett várunk az első érkezőig.

Ottjártunkkor egy házaspár, Kenézék nyitották ki elsőként a ládát, és péksüteményeket kezdtek belepakolni. Érdeklődésünkre Marika néni lelkesen meséli, hogy férjével a klinika büféjéből hozzák el naponta a megmaradt péksüteményeket, segítő a rászorulókat. Még be sem fejezi a mondatot, két férfi köszön ránk: „Jó estét, jöttünk vacsorázni!”

FOTÓ: KALOCSAI RICHÁRD

Zsolt, becenevén Hadnagy, egy barátjával érkezik. Néhány csokival bevont ostyaszületet és májkrémet vesz ki, majd becsukja a láda ajtaját. Felénk fordulva elmondja: szeretné, ha másoknak is maradna étel. Erre vonatkozóan egyébként a láda belsejében olvasható is egy nagybetűs, rövid felirat: „Hagyj másnak is!”

Beszélgetni kezdünk Zsolttal. Mint mondja, negyvenöt éves, és húsz éve él az utcán. A közelmúltban felégették a sátrát, ellopták minden holmiját. Nyomorult állapotára utalva a Bibliát idézi: „Ne ítéletek, hogy ne ítéltessetek!” (Mt 7,1) Szerinte bármelyikünk kerülhet olyan helyzetbe, mint ő. Persze a panasz is kiszakad belőle. Szerinte az emberek képmutatók, lenézik, nem akarnak segíteni. „A láda is ilyen?” – provokálom kicsit. „Nem, nem” – tiltakozik, a láda jó, és nagyon hálás érte.

Arról is beszámol, ha van miből, ő is ad. Tett már az ételgyűjtő dobozba tarhonyát és cukrot is. Azt kérem, mondja el, mit érdemes beletenni, ami valóban segítség neki és sorstársainak. Olyan konzervet – válaszolja –, amelyen van bontófül, péksü-

teményt, csokoládét. Olyasmit, amit azonnal meg lehet enni. A dobozban látható tészta mutat: azt nem tudja megfőzni, nincs hol, de szerinte a szegényebb családoknak az is jól fog jönni a lekvárral vagy a tejföllel, ezek szintén vannak a ládában. „Mindenki talál itt valamit, aki éhes” – summázza Zsolt. Búcsúzásunk előtt azért még megemlíti: találkozott már olyannal, aki mindent kipakolt a ládából.

Erről már az első láda kapcsán sokan panaszkodtak, éles viták voltak a szegedi sajtóban is emiatt. Somi Béla, a ládaállító civil csoport egyik tagja azonban kitartóan hangoztatja: azontúl, hogy önmérsékletet kérnek a rászorulóktól, nem korlátozzák, ki mennyi ételt vesz el.

Azt már csak én teszem hozzá: nem tudni, hogy aki többet visz, azt vajon hány éhes száj várja otthon. Lehetséges, hogy van, aki visszaél a rendszerrel, de mielőtt

ítélkeznénk, jól tesszük, ha felidézünk Jézus szavait ezzel kapcsolatban is...

Az ötlet, a segítség és a segítség is jó. Jó benne az anonimitás – ezt hangsúlyozta a láda „üzembe helyezésekor” Cserhádi Sándor szegedi evangélikus lelkész. A gyülekezet tagjai pedig szeretettel fogadták a segítségnyújtásnak ezt a lehetőségét.

Egy vasárnapi istentisztelet előtt is megnéztük, mi történik a láda körül: volt, aki beletette az adományt, de legtöbbször pénzt adtak a templom lépcsőjénél álló hajléktalanoknak. Az általunk megkérdezett, templomba igyekvő nénik sorolták, mikor, hogyan és kiken segített már a gyülekezet. Szerintük a láda is bizonyítéka annak, hogy a szegedi evangélikus közösség szeret és akar is segíteni a rászorulókon. Azokon, akik nem tudnak – vagy nem akarnak – magukon segíteni.

• HEGEDŰS MÁRK

Bocsánatot kért a meglepetések pápája

Ferenc, „a meglepetések pápája” január 25-én egyháznak nevében bocsánatot kért azért a magatartásért, amelyet egyháza más keresztények ellen a múltban tanúsított. Azt mondta, hogy ez nem tükrözte az evangélium szellemiségét. Ezzel egyidejűleg arra szólította fel a katolikusokat, hogy bocsássák meg, ha ők szenvedtek el sértést más keresztényektől. „Nem törölhetjük ki, ami történt, de nem akarjuk megengedni, hogy a múlt bűneinek terhe tovább torzítsa kapcsolatainkat” – mondta.

Ferenc pápa szerint az egyház megosztottsága nyílt seb Krisztus testén. Ezt a szívszorító képet úgy gondolhatjuk tovább, hogy akkor a felekezetek megbékélése nem egyszerűen nagyvonalú gesztus vagy egyház-diplomáciai cselekedet, hanem e fájdalmas seb gyógyítása és a Krisztusban megvalósuló közösség helyreállítása.

Már Kain és Ábel története is azt mutatja, milyen tragikus következményekkel jár, ha a testvérek nem tudnak békében megenni egymással az oltár körül. Később egy ikerpár, Jákób és Ézsau folytatott egymással küldetésükhöz méltatlan küzdelmet, amelyben kölcsönösen megsebeztek egymást. Egyházaink közül ki került Jákób szerepébe, és ki viselkedett Ézsau módján? Ne siessük el a választ erre a kérdésre. Azt viszont annál nagyobb örömmel nyugtázzuk már most, hogy az ármánnyal, erőszakkal és megfélemlítéssel terhes történet végén csodálatosképpen meg tud békélni a két testvér.

Mózes első könyvének leírása szerint Jákób hétszer borult le a földre, amíg bátyjához ért. Az elébe futott, megölelte, nyakába borult, megcsókolta, és sírtak.

Mi is tudunk együtt sírni. Mert testvérként sok fájdalmat okoztunk a másiknak, és ellentétünkkel szégyent hoztunk a mi Atyánkra. Szavaink és cselekedeteink sokat veszítettek így hitelességükből.

Ferenc pápa bocsánatot kért. Ezt kell hogy tegyék az evangélikusok és más felekezetűek is. Hiszen a szakadás nem lehet Isten akarata. A seb még ma is ott tátong Krisztus testén. Együtt várjuk ezért a gyógyulást, közösen tehetünk is az érdekében.

Mindez pedig azért lehetséges, mert az Atya – közös Atyánk – irgalommal szeret bennünket. A Jákób és Ézsau történetében olvasott szavak („Ézsau elébe futott, megölelte, nyakába borult, megcsókolta...”) az Újszövetségben is szerepelnek. A tékozló fiút fogadja így vissza az atya. Ezért nem az a kérdés, hogy közülünk ki Jákób, és ki Ézsau, hanem az a felismerés a döntő, hogy mindannyian tékozló fiak vagyunk. Akiket az Atya ilyen szeretettel és megbocsátással fogad vissza, és újra egymásnak ajándékoz minket, egymással szembekerült testvéreket. Nála újra együtt lehetünk, egy asztalt ülhetünk körül.

És ott teljesen befornak majd a Krisztus testén ütött sebek.

• FABINY TAMÁS

Elhangzott a Magyar Rádió Lélektől lélekig című műsorában

A Vatikán a megbékélés útján

Sokan nem is sejtik, mennyire különleges időket élünk. Nem sokkal az idei ökumenikus imahét lezárulta után jött a bejelentés: február 12-én Kubában találkozik egymással Ferenc pápa és Kirill pátriárka. Az 1054-es egyházszakadás óta most először találkozott egymással az orosz ortodox vallási vezető és a katolikus egyházfő.

Döntő fordulatot a múlt századi katolikus egyház életében a bergamói parasztfiúból egyházfővé lett Angelo Giuseppe Roncalli, azaz XXIII. János pápa alig ötéves (1958–1963) kormányzása hozott. Ő volt az, aki felismerte az ökumenikus dialógus szükségességét, s amit elkezdett, az máig hat. Az általa alapított Keresztények Egységének Titkársága mind a mai napig működik a Keresztény Egység Előmozdításának Pápai Tanácsa néven.

Utódja, VI. Pál pápa híven folytatta munkáját. Első apostoli útján, 1964 januárjában Jeruzsálemben találkozott az ortodox pátriárkával, megölelték egymást. „A II. Vatikáni Zsinat végén, 1965. december 7-én Athénagorasz és VI. Pál egy időben és kölcsönösen visszavonták az 1054-es kiközösítést. A kiközösítés visszavonásának tizedik évfordulóján, 1975. december 14-én VI. Pál pápa fogadta a konstantinápolyi ökumenikus pátriárka hivatalos küldöttségét Meliton metropolitával az élén, s a Sixtus-kápolnában tartott szertartás végén lejött az

oltártól, leborult Meliton metropolita előtt, és megcsókolta a lábát. Mindezt a jelenlévők és különösen Meliton metropolita megdöbbenése kísérte, akit mélyen megérintett a római főpap rendkívüli alázatának gesztusa.” (Kránitz Mihály – *Magyar Kurír*)

A más felekezetekkel való együttműködés, megbékélés útját járta II. János Pál és XVI. Benedek pápa is. Mindketten találkoztak és együtt imádkoztak protestánsokkal és más vallások vezetőivel (például ima a békeért Assisiben), különösen az anglikánok-

Voltak csúnya idők közöttünk. Gondolatok az üldözésekre. Bocsánatot kell kérni ezekért.

kal és a zsidóság képviselőivel. II. János Pál – nem egy ízben – bocsánatot is kért a történelem folyamán elkövetett egyházi bűnökért. XVI. Benedek pedig az ortodoxia felé irányuló ökumenikus gesztusként – mintegy ezerötven év után – lemondott a pápák „a Nyugat pátriárkája” címéről.

Pár hete, a *Nostra aetate* nyilatkozat megjelenésének ötvenedik évfordulóján – II. János Pál első látogatása nyomán – Ferenc pápa is tiszteletét tette a római nagy zsinagógában. Tavaly karácsony előtt ellá-

togatott a római lutheránus közösségbe is, hangsúlyozva körükben: „Voltak csúnya idők közöttünk. Gondolatok az üldözésekre. Bocsánatot kell kérni ezekért és a megosztottság botrányáért...”

Tavaly nyáron Torinóban – első pápaként – felkeresett egy valdens templomot is, és bocsánatot kért a velük szemben elkövetett erőszakért. Azelőtt pedig a délolasz Casertában élő pünkösdistáknál vendégeskedett, ahol szintén gesztust gyakorolt.

Emlékezetes az a kép is, amikor 2014 májusában Skorka rabbival és Abbud imámmal – a három monoteista vallás képviselőiként – átölelték egymást a jeruzsálemi sirtófalnál, 2014 pünkösdjén pedig békeimára hívta az izraeli és a palesztin államelnököket a vatikáni kertekbe, ahol keresztények, zsidók és muzulmánok társaságában együtt fohászokdaktak.

A jezsuita pápa kétségtelenül az „egység-törekvés” embere. Korábban is intenzíven munkálkodott a keresztények egységéért, érsekként megnyitotta székesegyházát az újprotestánsok találkozóinak számára.

Folyik az irgalmasság szentéve, a „pontifex” idén tölti be nyolcvanadik életévét, s közeleg egy igen fontos jubileum is: a reformáció kezdetének ötszázadik évfordulója. Történelmi változások kezdetének élő tanúi lehetünk. Merre halad a történelem?

● KERECSENYI ZOLTÁN

Ferenc pápa megérkezik audienciájára – Róma, Szent Péter tér, 2014. április 23.

Szemerei János
püspök
Nyugati (Dunántúli)
Egyházkerület

Böjtölnek-e az evangélikusok?

A világ minden részén, szinte valamennyi kultúrában és a nagy világvallások mindegyikében van valamilyen böjti gyakorlat. Hogyan állunk a böjttel mi, evangélikusok? Nem könnyű erre az egyszerű kérdésre röviden válaszolni, mert nincs egységes evangélikus böjti gyakorlatunk. Ünnepi naptárunkban fontos helyen őrizzük az ősi tradíciót, Jézus negyvennapos böjtjére emlékezve. A böjti időt a nagyhétre, illetve a húsvétra való lelki ráhangolódásnak tekintjük. A bűnbánat színébe, lilába öltöztetjük az oltárt, és sok gyülekezetünkben a lelki készülés jegyében hétközi istentiszteleteket, böjti sorozatokat, evangelizációkat is tartunk. A klasszikus értelemben vett böjtöléssel vagy bizonyos napokon bizonyos ételektől való tartózkodással ugyanakkor evangélikusok között alig találkozunk. Ennek oka a reformáció koráig vezethető vissza.

Az *Ágostai hitvallás* II. részében, *A megszüntetett visszaélések* című fejezet XXVI. cikkében, *Különbésgtétel az ételek között* cím alatt a középkori böjti gyakorlat teológiai kritikáját olvashatjuk. A reformátorok számára a középkori böjti gyakorlat azért volt

A böjt értelme nem az önsanyargatásban, hanem az Istennel való kapcsolat szorosabbá tételében van

teológiailag elfogadhatatlan, mert érdemszerző jócselekedetként értelmezték, amellyel az ember az üdvössége megszerzéséhez maga is hozzá tud járulni. Értelmezésük szerint ez azért nem helyeselhető, mert Jézus Krisztus megváltó munkájának jelentőségét csökkenti. „Először is: elhomályosult a kegyelem és a hitből származó megigazulás tanítása. Pedig ez az evangélium lényege! Ennek kell leginkább meglennie, a legelső helyen állnia az egyházban, hogy Krisztus érdemét igazán megismerhessük, és magasan fölébe kerüljön a cselekedetnek és minden másfajta kegyes cselekménynek az a hit, amely Krisztusért bízunk a bűnök bocsánatában.” (CA XXVI. cikk 4.)

Ugyanebben a cikkben megtaláljuk a nyomát annak is, hogy a reformátorok nem a böjt teljes eltörlését szerették volna elérni, hanem a teológiai helyreállítását. „Ellenfeleink [...] azt vetik a szemünkre, hogy a mieink [...] ellenzik az önfegyelmézést és a »test« megöklését. A mieink írásaiban azonban egészen más található! A keresztről mindenkor azt tanították, hogy a keresztyéneknek el kell tűrniük a megpróbáltatásokat. A »testnek« igazi, komoly meg-

öklése ez: különféle megpróbáltatásokat szenvedni és együtt feszítettetni meg a Krisztussal. Tanítják ezenfelül még ezt is: minden keresztyénnek azért kell gyakorolnia és féken tartania magát teste megfegyelmézésével, teste gyakorlásával és fáradságos munkával, hogy se jólét, se tétlenség ne ingerelje vétkezésre; nem pedig azért, hogy az ilyen gyakorlat útján akarjunk érdemessé lenni a bűnbocsánatra és elégtételt adni a bűnökért. A testnek ezt a megfegyelmézését nemcsak néhány arra kijelölt napon, hanem minden időben keményen folytatni kell.” (CA XXVI. cikk 30–35.)

A reformátorok Jézus böjttel kapcsolatos gyakorlatának mindkét részét próbálták komolyan venni. Nem vesztették szem elől azt, hogy Jézus maga is böjtölt, amikor nyilvános szolgálatának kezdetén kiment a pusztába, ugyanakkor felfigyeltek arra is, hogy tanítványaira nem erőltette rá a szertartásos böjtöt. Amikor a farizeusok emiatt kérdőre vonták, Jézus így válaszolt: „*Vajon böjtölhet-e a násznép, amíg velük van a vőlegény? Addig, amíg velük van a vőlegény, nem böjtölhetnek.*” (Mt 2,19) Ezenkívül az is fontos útmutatás, hogy Jézus a *Hegyi beszédben* magától értődő természetességgel utalt a böjtre, ugyanakkor tanításában korrigálta is korának böjti gyakorlatát. „*Amikor pedig te böjtölsz, kend meg a fejedet, és mosd meg az arcodat, hogy böjtölésedet ne az emberek lássák, hanem Atyád, aki rejtve van; és Atyád, aki látja, ami titokban történik, megfizet neked.*” (Mt 6,17–18).

Jézus ezzel azt mondja, hogy a böjtölés áldott eszköz, ha nem formálisan és nem mások előtt gyakoroljuk, és ha nem vallási érdemek szerzésére használjuk, hanem az Urunkkal való kapcsolatunk elmélyítésére.

Itt érünk el a téma lényegi részéhez. A böjt értelme nem az önsanyargatásban, hanem az Istennel való kapcsolat szorosabbá tételében van. A legjobb a természetes böjt, amikor az Urunkkal való együttlétben úgy el tudunk mélyülni, mint ahogyan bele tudunk feledkezni a játékba, tanulásba, olvasásba vagy munkába, és észre sem vesszük, hogy kimaradt az ebéd... Úgy gondolom, hogy Jézus is így böjtölhetett a pusztában.

Értelme és nagy értéke van annak is, amikor megszokott életrendünk egy fontos eleméről tudatosan lemondunk, és azt időszakosan nélkülözzük. Evangélikusként tudjuk, ez nem azért lényeges, hogy érdemeket szerezzünk, hanem azért, mert tudatosíthatja bennünk azt, hogy Isten miként lát el bennünket folyamatosan kérésünk nélkül is annyiféle jóval, amelyet a napi rohanásban észre sem veszünk...

A nem hívők közül is sokan felfedezték, hogy testünk javát szolgálhatják bizonyos önmérséklő gyakorlatok, illetve önmérséklet az étkezésben, mert szervezetünknek is szüksége van a tisztulásra. Lelkünknek legalább ennyire szüksége van erre.

Kívánom, hogy mi, evangélikus hívők is fedezzük fel és gyakoroljuk a böjtben rejlő sokféle áldott lehetőséget!

„Új reggel virrad...”

2016. március 25-28.

Éljük meg együtt a húsvét örömét családi közösségben
Balatonszárszón!

PROGRAM:

Passióolvasás
Interaktív keresztút-kiállítás
Láthatatlan színház
A Lélekvár együttes koncertje
Húsvéthajnali istentisztelet
Nagy sonkakóstoló
Tojásfestés
Locsolás
Kürtőskalácssütés

A hétvége lelki vezetői Pángyánszky Ágnes
és Krámer György lelkészek lesznek.

Részvételi díj:

Felnőtteknek (14 éves kor felett): 16 500 Ft/fő

Gyermekeknek (3-14): 8500 Ft/fő

3 éves kor alatt ingyenes a részvétel.

Az árak teljes ellátás és szállás költségét tartalmazzák,
nem tartalmazzák az idegenforgalmi adó összegét
(18 év felett 400 Ft/fő/nap).

Jelentkezni a <http://balatonszarszo.lutheran.hu> oldalon,
érdeklődni a 06 20 824 3143-as telefonszámon lehet.

Várjuk családok jelentkezését.

A reformátor haláláról

470 éve, 1546. február 18-án halt meg Luther Márton

GRAFIKA: PER MARQUARD OTZEN / DEBATE

Ekkor felkelt, semmi különös panaszra nem volt, majd bement hálófülkéjébe az ágyhoz. Amint a küszöbön átlépte, így szólt: „A Te kezeidbe ajánlom lelkemet! Te megváltottál engem, hűséges Isten!” – ezzel lefeküdt, jó éjszaka kívánt, majd így szólt: „Jónás doktor és Mihály úr, imádkozzatok a mi Urunk Istenünkhöz, hogy jól haladjon az Ő dolga és a szent evangélium ügye.”

Ismét elaludt, és nyugodtan pihent, míg az óra éjfél után egyet ütött. Ekkor felébredt, és a szolgáját hívta, hogy fűtsön be a szobában. Mivel a szoba már úgyis meleg volt, felkelt, és így szólt: „Óh, Jónás doktor, rosszul vagyok, aggódom, hogy most már Eislebenben maradok.”

Ezzel ismét szobájába ment, és amint a küszöbön átlépett, ismét azt mondta, amit előbb: „A Te kezeidbe ajánlom lelkemet. Te megváltottál engem, hűséges Istenem.”

Amikor egyszer-kétszer végigment a szobán, ismét lefeküdt a nyugvóágyra. A betegség pedig mindinkább erőt vett rajta. Nyomban dörzsölni kezdtük melegített ruhákkal, és azonnal hívtuk a fogadóst a házból, a két városi orvost, valamint a mansfeldi gróf urakat. Mialatt melegített ruhákkal dörzsöltük, megkérdeztem, hogy érez-e enyhülést. Ezt felelte: „Igen, a meleg jót tesz, melegítetek rám párnát is. Erősen nyom ugyan, de kíméli a szívemet.” S amint én, Coelius Mihály éreztem, hogy szíve táján egészen nedves, így szóltam hozzá: „Tisztelendő atyám, ön jól izzadott. Isten kegyelmes lesz, és javulni fog állapota.” Ezt felelte: „Igen, ez már a hideg, halálos verejték, meg fogok halni.”

Amikor az egyik orvos gyógyszerrel adott neki, ezt mondta: „Hálát adok neked, Istenem, a mi Urunk, Jézus Krisztus Atyjának, hogy kinyilatkoztattad előttem a Te drága Fiadat, akiben én hittem, akit én szerettem, akit prédikáltam, akiről bizonyosságot tettem, és akit dicsőítettem. Uram, Jézus Krisztusom, Neked ajánlom lelkemet. Óh, mennyei Atyám, tudom, hogy ha el is szakadok e testtől, Tenálad örökké fogok élni. Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött Fiát adta, hogy mindenki, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.” Továbbá ezt mondta: „Van Istenünk, aki megsegít, és Urunk, aki a haláltól megment.”

Amikor pedig érezte, hogy a vég közel van, háromszor így szólt: „Atyám, a Te kezeidbe ajánlom lelkemet.” Végezetül pedig: „Békességben és szívesen távozom. Áldjon meg az Isten mindennyájatokat.” Ezután elhallgatott. Felráztuk őt, s Jónás doktor és én hangosan azt mondtuk: „Tisztelendő atyám, a mi Urunk Jézus Krisztusban való hitben hal-e meg, és az ő nevében hirdett tanítását vallja-e?” „Igen” – felelte, s jobb oldalára fordulva, negyedórai alvásba kezdett. Amint negyedórával hajnali három előtt a szemébe világitottunk, mély lélegzetet vett, és ezzel szelíden, teljes csendben, nagy türelemmel kilehelte lelkét.

A halál az összes bajok között a legkisebb, mert csak azoknak baj, akik félnek tőle. A halált, a bűnt, a poklot és az ördögöt legyőzte és megsemmisítette a keresztre feszített Krisztus.

Reformátorunk utolsó leírt mondata ez volt: „Bizony koldusok vagyunk, ez az igazság.”

• VÁLOGATTA: G. A.

(Részletek Justus Jonas 1546. február 18-i és Michael Coelius február 20-i leveleiből)

Az idézetek forrása: Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmaróól. 3. kiadás, Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 1991

Váljon bennünk

Gondolatok az evangélikus spiritualitásról

Tagadhatatlan, hogy mára a spiritualitás divatos kifejezésé és egyben gyűjtőfogalom-má vált. Ha fellapozunk egy hetilapot, vagy betérünk egy könyvesboltba, de akár ha csak néhány percig böngészünk az interneten, egészen biztos, hogy találkozni fogunk a kifejezéssel. De mit is jelent ez a szó, és milyen kapcsolatban áll a vallásossággal? Hogyan tudunk eligazodni a spirituális tartalmú könyvek gazdag választékában? Lehet-e egyáltalán evangélikus spiritualitásról beszélni? A következő gondolatokkal ezeket a kérdéseket szeretném röviden körbejárni.

Ha magunk elé képzelünk egy skálát, akkor az egyik végpontjában a spiritualitást úgy értelmezhetjük, hogy az nem más, mint a keresztény hit gyakorlati megnyilvánulása. Olyan szinonim fogalmak kerülnek elő, mint a kegyesség, az istenhit gyakorlata, a megszentelődés, misztika, aszketizmus vagy éppen a lelkiség.

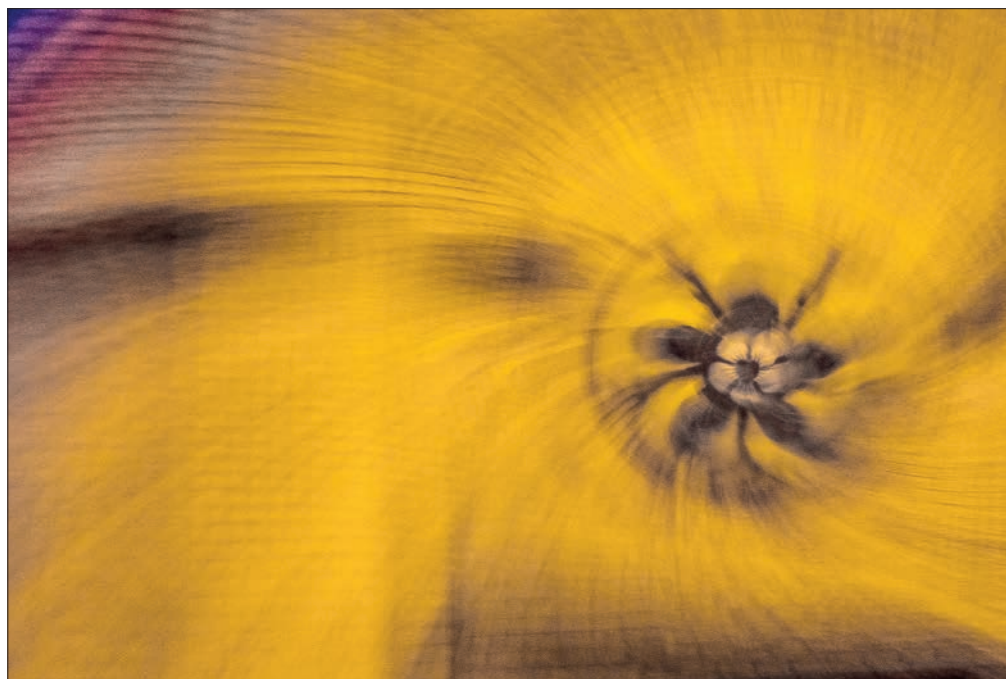
Ennek a végpontnak két érdekes meghatározását adja Klaus Douglass német evangélikus lelkész, aki így fogalmaz: „A spiritualitás istenkapcsolatunk erotikája. [...] A spiritualitás az a mód, ahogyan Jézus testvéreiben kifejeződik Istenben lelt örömük.” Christian Möller heidelbergi professzor is a spiritualitás és az istenkapcsolat szoros összefüggését hangsúlyozza, amikor arról szól, hogy a kifejezés maga a francia dominikánus teológiából ered. A spiritualité szóban benne foglaltatik a latin spiritus, amely egyszerre utal a Szentlélekre és az ember lelkére. Möller a következő izgalmas értelmezéseket adja a kifejezésnek: „a Lélek testté lesz”, „a Lélek életforma lesz”, „a Lélek tetté lesz”. A spiritualitásnak ezen értelmezése teljes mértékben különbözik attól a megközelítéstől, amely a lelki dolgokkal való emberi kezdeményezésen alapuló foglalatosságra helyezi a hangsúlyt. Itt a Lélek akar emberi dolgokkal foglalkozni, és nem az ember lelki dolgok iránti nyitottságáról van szó. Lehet, hogy meg is érkeztünk az evangélikus spiritualitás egyik fontos pontjához?

A képzeletbeli skála másik végpontján egy olyan spiritualitásértelmezés áll, amelynek nincs szüksége személyes Istenre, de még közösségre sem. Ha az előbbit teisztikus (istenközpontú) spiritualitásnak nevezzük, akkor erre a természetes (új) spiritualitás fogalma illik leginkább. Ennek egyik sajátos meghatározása a következő: „Spirituális élmény minden örömteli aktivitás, amely az agy nyugalmához vezet.” (Rabin)

Természetesen nem célunk kibékíteni az egymástól eltérő megközelítéseket. Úgy a Lélek munkája, mint az emberi hiányból forraszó vágyakozás is végső soron az egyik legnagyobb titok. (Miért hiszek? Miért közömbös az embertársam a hit dolgaival kapcsolatban?)

Saját lelkészi és lelkigondozói munkámban nagyon sok formájában találkoztam ezzel a nyugtalansággal. Volt idő, amikor elsősorban arra éreztem késztetést, hogy – orvosi kifejezéssel élve – az emberek spirituális élményeit diagnosztizáljam. Jobb esetben ezt magamban tartottam, de természetesen az is előfordult, hogy ezt egyfajta „minitanítás” formájában feltártam, védelmezve az „egy igaz tanítás tisztaságát”. Mostanában inkább arra törekszem, hogy én magam minél inkább felfedezem a másik emberben Isten munkatársát, és hogy ő felfedezze bennem Isten munkatársát, ha tetszik, asszisztensét, hogy aztán együtt keressük a Lélek terápiáját.

Egyáltalán nincs könnyű dolgunk, ha a spiritualitás fogalmát megpróbáljuk szű-

A természetes (új) spiritualitás iránti esetleges zsigeri ellenérzésünket vagy a jelenleg feletti elhamarkodott ítélkezésünket megszelídítheti Augustinus *Vallomások* című munkájának talán legismertebb mondata: „Magadnak teremtettél minket, Urunk, és nyugtalan a mi szívünk, míg benned meg nem nyugszik.”

kíteni, hogy aztán megfogalmazzuk az evangélikus spiritualitás lényegét. Miért is nehéz ez a vállalkozás? Először is azért, mert nagyon sokan vagyunk, és nagyon gazdagok vagyunk a különböző hagyományokban – ezt is ritkán szoktuk mondani magunkról... Lehet, hogy amit egy nemzeti egyházzal vagy egy egyházzal

életté a Lélek!

belüli kegyességi irányzatról el tudunk mondani, azt a másikkal kapcsolatban nehéz lenne megfogalmazni. Néha magam is tapasztalom, hogy a kegyességi-lelkiségi, ha tetszik, spirituális különbözőségek nem követik a felekezeti határokat.

Másrészt azért is nehéz megfogalmazni az evangélikus spiritualitás lényegét, mert a lehetséges orientációs pontok között nem mindig tudjuk megtalálni az egyensúlyt. Mire is gondolok?

Nyilvánvalóan egyszerre szükséges megvizsgálni Luther műveit és az evangélikus teológiai irodalmat, a különböző egyházművészeti kincsekben testet öltött hagyományt és az aktuális közvélemény-kutatások adatait. A kérdés kibontásához érdemes Luther oratio-meditatio-tentatio (imádság – ige feletti elmélkedés – szembenézés a szenvedés rejtett lehetőségeivel) fogalmaiban elmélyedni, amelyek a leg-

De azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a 2010-ben zajlott egyház-szociológiai felmérés szerint alig végzünk önkéntes munkát a gyülekezeteinkben vagy a gyülekezetek szervezésében. Ez is jellemzője a spiritualitásunknak.

Mi is jellemzi az evangélikus spiritualitást? A reformáció kezdetének ötszázadik évfordulójához közeledve jó, ha szent nyugtalanság fog el bennünket, ha egymás mellé tesszük azon büszkén vallott kijelentésünket, hogy az ige egyháza vagyunk, és azt az eredményt, amely szerint az egyházunkban végzett reprezentatív felmérés szerint csak a hívek hetede olvassa napi rendszerességgel a Szentírást. De említhetném azt is, hogy csak a megkérdezettek fele imádkozik napi gyakorisággal, miközben fontosnak valljuk az egyetemes papság teológiai tézisést, amelynek egyik értelmezése éppen abban áll, hogy közvetítők nélkül, mi magunk vagyunk felelősek személyes istenkapcsolatunkért.

A fenti provokatív példákkal nem az a célom, hogy bárkiben is lelkiismeret-furdalást ébresszek. Bármilyen „állapotban” legyen is a hitünk, akár magasságokat élünk meg, akár mélységekben vergődünk, vagy éppen a lelki szárazság gyötör bennünket, mindig időszerű, sőt szükséges feltennünk a kérdést: hogyan akar a Lélek életté lenni bennünk?

A már korábban is idézett Christian Möller az egyik, magyar nyelven is megjelent tanulmányában összegyűjtötte a lutheri spiritualitás jellemzőit. Ezek között szerepel a folyamatos változásra való nyitottság. Az én értelmezésem szerint jó, ha ez a nyitottság mindenre kiterjed: életünk eddigi történetére, akár a jelen emberi kapcsolataira, de ugyanúgy az eljövendőkre is. Az emmausi úton a tanítványok elmondták Jézusnak, hogy mi minden történt az előző napokban. Aztán a Feltámadott ugyanezen eseményeket egészen más megvilágításba helyezte. Új értelmezését adta a történeteknek. Vajon mi mennyire engedjük, hogy a velünk történeteket a Lélek újra és újra elmesélje nekünk, akár egészen másképp, mint ahogy mi korábban gondoltuk?

És ha már az egészen másképpnél tartunk... Luther szerint Isten mindig az ellentétekben elrejtőzve cselekszik, pontosan ellentétesen az- zal, ahogy az ember gondolná. Isten valósága rejtve marad, Isten nem is látszik Istennek. Isten pont ellentétesen cselekszik ahhoz képest, ahogy az ember a jó és az igaz ismeretében feltételezné. Talán nem is kell külön hangsúlyozni, hogy ennek a megközelítésnek milyen ereje lehet egy emberi életút mélypontján, amikor zsigerből inkább az elhagyatottságunkra tudunk gondolni, akár saját életünkben, akár embertársunk életében érezzük mindezt.

A spiritualitást sokszor hajlamosak vagyunk összekötni lelki életünk pozitív csúcspontjaival. Mintha azokban fedezhetnénk fel leginkább Isten jelenlétét. Luther keresztheológiája a mélységekben megtapasztalható spiritualitásra nyitja meg a figyelmünket, és tehet érzékennyé, hogy kísérőként a mélységeiben egyedül maradt embertársunk mellé szegődjünk, hogy mi magunk Krisztusává váljunk a vigasztalásra szorulóknak. Hitből, szeretettel.

A lelki élet ápolásának számos eszközt ismeri az egyház kétezer éves hagyománya. Az imádság, az igére figyelés, a böjtölés vagy a szeretetszolgálat mindig is fontos helyet foglalt el ebben a kincsesárban. A reformáció is hozzáadta a sajátját, legtöbbször figyelmeztetve egyes eszközök vagy hangsúlyok háttérbe szorulására. Amire én most igyekeztem ráirányítani a figyelmet, az nem is a különböző eszközök területe. Ezeknél lényegesebbnek érzem annak a központi kérdésnek vagy gondolatnak a megfogalmazását, amely egész életünket, spiritualitásunkat áthathatja. Hogyan válik a Lélek életté bennünk?

• JOÓB MÁTÉ

A szerző evangélikus lelkész, a Sesselweis Egyetem docense. Az írás az ez évi Luther-konferencián, január 30-án az Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központban elhangzott előadás szerkesztett szövege.

gyakrabban kerülnek elő, ha a reformátor lelkiségéről esik szó. A korábbi századok kegyességi írásait is haszonnal forgathatjuk, és akár az énekeskönyvünk énekeit is jó egyszer tudatosan végigénekelni, hogy minél teljesebb képet kapjunk azokról a lelki rezdülésekről, amelyeket hagyományunk magában hordoz.

Vándorkiállítás az egyházüldözésről

Az Evangélikus Országos Múzeum 2010-es kiállítását – Egyházüldözők és egyházüldözés a Kádár-korszakban – a város meghívására Nagykanizsán Fabiny Tibor irodalomtörténész-professzor, evangélikus világi teológus nyitotta meg, és előadást is tartott Ordass Lajos mártírsorsú püspökről (képünkön). A kommunizmus áldozatainak emléknapján, február 25-én pedig már Letenyén fogja megnyitni a tárlatot Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottságának elnöke Cseresy Péter államtitkárnak, Nagykanizsa és a térség országgyűlési képviselőjének a társaságában.

Ha igaz Mindszenty József bíboros 1974-es mondata: „Minden népnek annyi és olyan papja van, amennyit és amilyent becsületes egyéni és családi étellel magának szült, nevelt és kiimádkozott”, igazat kell adnunk annak is, aki az Ordass-előadás utáni beszélgetésben katolikus létére kimondta: köszönet illeti a hazai evangélikus-ságot, hogy ilyen példaképet adott. Vagy ahogy egy politikus fogalmazott: Ordass Lajos is hű maradt, mert – mint igaz lutheránus – „nem tehetett mást”.

Üdítő kontraszt a közel száz börtönviselt pap és lelkész tekintete az áldozatok falán.

El lehet-e fojtani a lelkiismeret szelíd szavát? Elhangzott: egy kollaboráns alkohollal próbálta, de sikertelenül. Ordass Lajos azonban sosem a könnyebb megoldást kereste. 1944-ben, a német megszállás idején változtatta eredeti családnevét, a Wolfot Ordassra. A németek kitelepítése idején pedig ez ellen emelte fel szavát. Amikor a kommunisták el akarták venni az egyházi iskolákat, nem engedte, mert az egyház testéhez tartozónak tartotta őket.

Ez volt a bűne, a vád csak kirakat. A szegedi Csillag börtönben próbálkoztak nála: kiengedik, ha... Míg oda volt, cellatársai – tizenöt katolikus pap – azért imádkoztak, hogy lelkiismerete tiszta maradjon. Nem tántorodott meg.

A magánzárkában szellemi egészsége érdekében szigorú napirendet tartott. Emlékezetből frissítette föl angol- és svédnyelv-tudását, egyházi énekeket és népdalokat, sőt tréfákat idézett föl. Utóbbiakon néha hangosan fel is nevetett. A magánzárkában sem volt egyedül: „Az imádkozásban sokkal fontosabb az, hogy Isten beszél hozzánk, mint az, hogy mi beszélhetünk hozzá.” Szabadulása után megvallotta: „Isten az egyetlen, bevehetetlen vár Ura, aki sok küzdelem után magához segített, és oltalmába vett. Oda, ahová az ellenség nem

hatolhat, és ahonnan el nem rabolhat. Itt akarok maradni, sehol másutt. Csak Istennél. Az ő örök oltalma alatt.”

A február 25-i letenyei helyszínen, a Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár nagytermében pár éve szögezte le egy katolikus püspök – sokak megkönnyebbülésére: „Azt a lelkiismereti kötelességet senki nem háríthatja másra, hogy a hívő embernek Isten országa mellett kell döntenie. Ha olyan erőket támogat, amelyek ez ellen vannak, az bűn, ezt ki kell mondani.”

• PAPP JÁNOS

A SZERZŐ FELVÉTELE

A Fehér Hollók történetcsoporthoz – a kiállítás anyagát az ő 2010-es munkájuk alapozta meg – a hamis történelmi interpretációval, a tudatos figyelemeltereléssel szemben leszögezte: nem az ügynök mozgatta a rendszert, annak legelső eleme volt csupán. Ezért az egyházüldözés irányítóinak – a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága tagjainak, az Állami Egyházügyi Hivatal és a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnöksége vezetőinek – neve-arca látható a molinókon. „Micsoda arcok!” – sóhajtott fel egy, a korszakot átélte evangélikus lelkész.

Evangélikus menekítők

'56-os papgyerekemlékek a legnyugatibb határszélről

A nyugati országhatár közelében, évtizedekig a vasfüggöny közvetlen szomszédságában élő idősebb korosztály tagjaiban, amikor meghallják a „migráns”, „bevándorló” szót, rengeteg régi emlék is felszínre tör. A vonuló tömeg látványa, a kiszolgáltatott menekülőkről, a jobb élet reményében útnak indulókról készített felvételek a csaknem hatvan évvel ezelőtt történeteket idézhetik sokakban.

Az egykori szemtanúkkal való beszélgetésekben az 1956-os eseményeknek a történelemkönyvekben soha le nem írt részletei is szóba kerültek. ►

Elbeszítették, hogyan segítették át a határon élők a határtalanságra vágyókat a szigorúan őrzött országhatáron. Arról is meséltek, hogy '56 és '57 telén ugyanígy tömve voltak az utak a nyugatra tartókkal. És arról is, hogy aki maradt, az miért maradt. Sokan említették tisztelettel egykori lelkészeiket is, akiket bár tárt karokkal vártak a határ túloldalán, mégis maradtak. Összeállításunkban az ötvenes évektől Sopron környékén szolgáló evangélikus lelkészek – Foltin Brunó és Weltler Ödön – gyermekei elevenítik fel ötvenhatos élményeiket.

Dr. Foltin Brunó

Öt és fél éves voltam... '56 tele ugyanúgy csikorgóan kemény, szélfúttá, hófúvásos volt, mint gyermek- és ifjúkoromban a

egy mindig szeles dombtetőn, a Lomb utcában.

A konyha volt a házban a legmelegebb, így mindig az ínycsiklandozó illatokat varázsoló Lázár nagymamám mellett serteptéltem, s a szórakozásom az volt, hogy egy stokedlit a konyhaablakhoz tolva, arra feltérdepelve nézelődtem kifelé. A ház körüli szántóföldekre láttam, a kerítésbe ültetett hatalmas nyárfákra; néztem a hajladozásukat, a hulló hópelyhek kavargását.

Egy napon árnyakat láttam a hópelyhek között, amint Ágfalva felé mentek, s egyre többet. Már nemcsak a Lomb utcán vonultak, hanem a mellettünk, előttünk lévő földeken is. Fekete, nehéz télikabátokba öltözött férfiak csizmában, füles sapkában, nagy, fekete kendőkbe burkolózott asszonyok, nehezen mozgó gyerekek, öregek tartottak, minden hóbuckát,

babakocsi több is, elől spárgával húzták, hátulról tolták... És mind-mind teli batyukkal, táskákkal... Valódi, szakadatlan népvándorlás volt ez napokon keresztül, végelethetetlen tömegben, a szántóföldek teljes szélességében. Mintha a mai migránsokat láttam volna. Persze nem igazán tudtam, miről van szó. Édesapám csak annyit mondott: „Mennek nyugatra... De mi nem.”

Egy napon megszűnt a népvándorlás, csak a széttaposott, földes, sáros hó látszott a konyhaablakból, s a korábbi zajjal, kiáltozással, zörgéssel szemben néma csönd fogadott. „Lezárták a határt” – mormolta nagyapám.

Egy délelőtt óriási csattogás, dübörgés, berregés verte fel a faluvég csendjét. Nagymamának kiesett a fakanál a kezéből, a falak remegtek, én lapítottam az ablaknál. Az-

A Foltin család 1956-ban a sopronbánfalvi parókia udvarán. Fent balról a harmadik a száz éve született id. Foltin Brunó lelkész

telek általában. Édesapám, Foltin Brunó Sopronbánfalván volt lelkész. A parókia – ahol Lázár nagyszüleimmal, édesapámékkal és négy nővéremmel éltünk kilencen – a falu legutolsó épülete volt Ágfalva felé, Magyarország legnyugatibb határvidékén,

göröngyöt letaposva, Ágfalva, nyugat felé. Volt közöttük ládákkal, lepedőkbe kötött batyukkal púposra rakott lovas kocsi is, mely időnként elakadt a hantokon. Ilyenkor tolták, húzták, s ostorral verték a lovat, hogy menjen tovább. Volt közöttük

tán egy hatalmas vasmonstrum, egy tank jelent meg a látóteremben, ahogy elment a házunk előtt, majd megállt a kertünk végében. Kisvártatva újra elindult, átment az útszéli árkon, be a földünkre, s annak közepében himbálódzva megállt. Párszor túráz-

tatta a motorját, hatalmas füstfelhőket eregetett, majd leállt, csönd lett.

Aztán lassan fölemelte a csövét, elfordult a torony, láng lövellt ki, óriási dörrenés, majdnem kiesett az üveg az ablakokból... Fülemet bedugva, sírva meredtem a látványra, mozdulni sem tudtam... Hamarosan fölnyílt a tank teteje, és katonák másztak ki belőle dobtáras géppisztollyal a vállukon. Egyik elindult a parókia felé. Kiabáltam: „Jönnek az oroszok!” Ám a katona csak a kertünk sarkán álló nyárfáig jött, felmászott rá vagy a közepéig, s onnan messzelátóval kémlelt Ágfalva felé. Aztán lemászott, visszament a tankhoz, és beszállt a többiekkel együtt. A monstrum megfordult, és fűsiketítő dübörgéssel, füstfelhők között elindult Ágfalva irányába. Lassan, halkuló hanggal ködbe veszett, s a szél kavarta hó lassan, jótékony vastagon belepte a népvándorlás és a tank széttiport, sáros nyomait...

Rác Miklósné Foltin Márta

Október 23-án nagyszüleim szobájában a kilenctagú család együtt hallgatta a rádiót. A felnőttek reménységgel és aggodalommal, mi, gyermekek ijedten.

Idővel megindult a vándorlás. A paplak előtt, a Lomb utcában kisebb-nagyobb csoportok mentek nyugat felé, némán, sietve, pakkokkal. Egy babakocsi képe nagyon megrázott: tele volt párnákkal, holmikkal, a gyerekek már nagyobbacskaak voltak, gyalogoltak. Később megritkult a vonulók sora. Szinte lopakodva, esti szürkületkor menekültek az emberek. Amikor leesett a hó, az ablakból mindig kisebb pálcikáknak látszottak, míg el nem tűntek.

Sokáig nem volt tanítás az iskolában. Amikor végre mehettünk, az osztálynak körülbelül az egyharmada hiányzott. Borzasztó volt a tudat, hogy sohasem láthatjuk őket ezután.

Emlékszem, édesapám a ház elején lévő irodában volt naphosszat. Gyakran becsengettek, ő próbált segíteni. Őt is sokan biztatták indulásra, a kitelepített magyarbólyi gyülekezet is hívta családostul Németországba. Ő azonban azt mondta: „Itt a hazám és a gyülekezetem, itt a helyem.” Megértette azokat, akik elindultak, de mindenkinek örült, aki maradt.

Joóbné Foltin Enikő

A szomorú hír, hogy leverték a forradalmat, a rádión keresztül hamarosan eljutott hozzánk is. A határt lezárták, őrizték

a környéket. Már csak esténként és éjjel próbálták meg az emberek a határátlépést. Voltak olyan kiskatonák is, akik szemet hunytak, engedték a menekülteket. A bánfalviak közül többen még visszatértek Ausztriából, hogy minél több holmijukat kivigyék. Megbeszéltek egy-egy határral, mikor lesz ismét ott, és az engedte

Ács Ferencné Foltin Judit

A szülők igyekeztek nem bevonni bennünket a körülöttünk zajló eseményekbe, de éreztük a feszültséget. A paplak melletti földeken keresztül, mint a háborús filmekben, gyalogoltak az emberek batyukkal, állatokkal, taligán a motyójukkal. Amikor aztán egy kis idő múlva az orosz katonák

A szomorú hír, hogy leverték a forradalmat, a rádión keresztül hamarosan eljutott hozzánk is. A határt lezárták, őrizték a környéket. Már csak esténként és éjjel próbálták meg az emberek a határátlépést.

őket vissza Magyarországra, majd újból át a határon. Volt olyan bánfalvi is, aki hazajött Ausztriából disznót vágni. Aztán meg többször is megtette a kockázatos utat, hogy a „disznóságokat” kivihesse. Ez nem volt egyedül.

Egy este sötétedéskor csöngettek a parókia ajtaján. Édesapánk nyitott ajtót, és két fiatalemberrel tért vissza a konyhába. Egyetemisták voltak. Budapestről bujkálva, éjszakánként, többnapos gyaloglás után jutottak el hozzánk. Egy budapesti lelkész től kapták meg a címünket. Mindketten fontos szerepet tölthettek be a forradalomban, a kivégzendők listájára kerültek. Mivel hideg, ködös, esős idő volt, mindketten megfáztak. Zsebkendőiket mosták, szárították, melegedtek a kályhánál. Alig ettek valamit, gyógyszert kaptak. Édesapával beszélgettek arról, hogyan juthatnának a határ túloldalára. Édesapám még aznap este átment a szőlőhegyen és a gesztenyéseken keresztül Ágfalvára Weltler Ödön lelkész úrhoz. Kidolgozott tervvel tért vissza...

Másnap délután elvezette az egyetemistákat a hátsó dűlőúton Ágfalvára, Weltlerékhez. Onnan ők határozott lépésekkel elindultak a megbeszélés szerinti utcába. A kijelölt időpontban kinyílt egy kiskapu, s puttonnyal a hátán kilépett a néni, hogy fát gyűjteni menjen. A két fiatalember őt követve tudta már az irányt Ausztria felé. Nagypapánk feszülten figyelte ezután a menekültek üzenetét. Néhány nap múlva meg is hallotta a megbeszélés üzenetét, így értesültünk, hogy átjutottak a határon. A nevüket azonban nem tudtuk meg soha...

vonultak az ágfalvi úton tankokkal és teherautókkal, a mi kerítésünkre másztak fel az emberek, hogy lássák, mi történik. Egypár napig a férfiak felváltva őrködtek, hogy váratlan dolog ne történjen.

Arra is emlékszem, hogy édesapám a gyerek-istentisztelet után mindenkit egyenként hazakísért...

Szokolayné dr. Weltler Maya

„Foradalom.” Nem elírás, nem sajtóhiba. Ágfalván 1956 őszén így – szigorúan rövid r-rel – ejtették a váratlanul aktuálisá vált szót. Ezt a hangzást őrizte meg auditív emlékezetem. A korrekt változatot november első napjaitól hallhattuk gyakorta a rádióban. A két variáns közt elmondhatatlan tartalmi különbség feszült. A híradások egyfolytában a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány „nagyszerű” tevékenységéről szóltak. A rádióbemondók még külön hangsúly is adtak az „rr” betűknek, „forrrradalminak” hangzott. Félelmet, rettegést, szorongást sejtetett.

Nos, a „foradalom” napjaiban egész nap szólt – már akkor is muzeális – Remington rádiónk. Az első időkben bizakodó hangulat uralkodott. Egy évvel korábban Ausztriában megtörtént a csoda, kivonultak az orosz csapatok. Reméltük, nálunk sem marad el. Nyugati segítségről, ENSZ-csapatokról beszéltek a felnőttek.

Nem emlékszem, hogy Ágfalván bármilyen politikai megmozdulás, akció lett volna. A vasúti közlekedés szünetelt. A Sopronból ingázó pedagógusok nélkül tanítás sem volt. A vasfüggöny viszont átjárható lett. Egyre többször hallottuk,

hogy egyesek, sőt egész családok „kimentek”. Persze, igazi politikai menekült nem volt a falubeliek között.

Sokan azért keltek útra, mert 1946-ban kitelepített rokonaik már viszonylagos jólétben éltek Nyugat-Németországban, az itthon maradottaknak pedig tíz évig esélyük sem volt, hogy akár a legközelebbi hozzátartozójuk temetésére kijuthassanak a kapitalizmusba. Vonzó volt „az ígért földje” az évtizedes bezártság után...

Bevallom, nálunk a családban is felmerült a kérdés: menjünk vagy maradjunk. Nagypám, hajdani evangélikus kántortanító, kategorikusan kijelentette, hogy marad. „Itt élned, halnod kell!” – intette a nyughatatlanokat. Voltak vélemények pró és kontra, végül édesapám tudomásunkra hozta, hogy azonnal indulunk mi is, mihelyt az utolsó evangélikus elhagyta Ágfalvát.

A forradalom első vasárnapján a lépesfalviak (Loipersbach, Ausztria) meghívták Ágfalva képviselőit egy kis találkozóra. A délutáni istentisztelet után elindult a küldöttség, közöttük édesapám és János testvérem, természetesen az apostolok lován. A határhoz közeli vendéglőben szívélyesen fogadták őket, apró ajándékokat kaptak. Édesapámnak megsúgták, ha menni akarna, küldenek egy vasúti kocsit, vihetjük minden ingóságunkat, és azonnal elfoglalhatja az egyik közeli parókiát.

A határ lezárása után veszélyes korszak következett. Elkezdődött a megtorlás. Akinek oka volt rá – és még tehetett –, menekült. A határ menti faluban sok üldözött biztos menedéknek remélte a templom mellett álló paplakot. Volt olyan is, aki ezekkel a szavakkal zörgetett: „Tiszteletes úr, segítsen, ha elkapnak a kommunisták, felakasztanak?” Nem lehetett nem segíteni.

Kati néni a falu szélén lakott, az utolsó házban. Tünelmes teremtés volt. Talpraesett, szorgalmas, áldozatkész, kedves, vidám és bátor, mint egy oroszlán. Kati néni mindenki szerette. Mellette egy ávos lakott, ő még azzal is jón volt. A néni vállalta, hogy az éjszaka leple alatt minden ellenszolgáltatás nélkül átsegíti a határon bajba jutott honfitársainkat. A „vendégek” rendszerint a parókia padlásszobájában töltötték a napot..., az-

tán késő este Kati néni vezetésével elindultak. A sikeres „kirándulás” után Kati néni bejött a faluba, és egy kavicsot dobott házunk templom felőli ablakára, ahol édesapám szorongva, imádkozva virrasztott a koppanásig... A menekültek zömének még a nevét sem tudtuk.

Az utolsó akció hátborzongató fordulattal zárult. A határőrök elkapták a vezetővédelmeivel együtt. Kati néni tört magyarságával azt mondta, hogy a fiatal pár adja oda minden értékét a határőröknek. Cserébe azok hagyják futni őket, ő maga pedig

vállalja a következményeket, bekísérhetik a „negyvennyolcasba”. (Így hívták a határőrség központját a soproni Táncsics utca 48. szám alatt.) Így is történt. Kati néni engedelmesen követte a határ éber őrét, majd a laktanya előtti sarkon megszólalt: „Montani fogok a kapitán, magának van gyűrű, óra, pénz!” A „hatósági személy” ráeszmélt, hogy bajban van. Nem tehetett mást, né-

hány illetlen kifejezés kíséretében szabadon engedte Kati néni. Reggel volt, mire a hosszú és veszedelmes gyalogtúra véget ért. A kavics persze mindezek miatt nem koppanhatott a szokott időben a parókia ablakán. Édesapám az életének egyik leghosszabb éjszakáját virrasztotta át...

A várható következmények katasztrófát sejtettek. De az álmatlanul töltött éjszaka után Kati néni mosolyogva megérkezett nem sokkal reggel kilenc előtt. „To bin i!” – mondta. („Da bin ich”, azaz „itt vagyok”). Aztán beszámolt a történetekről. Apámmal teljes egyetértésben elhatározták, hogy ez volt az utolsó ilyen „akció”.

Családunkban a titkos segítők, rendíthetetlen reménykedők, hazájukhoz ragaszkodók vagy éppen világot látni vágyók között egyetlen hétköznapi realista akadt: az események idejére Ágfalván rekedt anyai nagyanyánk. Két világháborút vészelt át, Tanácsköztársasággal és Trianonnal, hadikölcsönnel és inflációval súlyosbítva. Ismerte a „nehéz időket”. Tudván tudta, hogy ilyenkor kemény valuta vagy esetleg kellő mennyiségű nemesfém lehet a túlélés (majdnem) biztos záloga. 1944–45-ben pedig úgy tapasztalta, hogy a tömény szeszes italok is jó szolgálatot tesznek a történelem viharai közepette.

A parókia melletti gyümölcsös-kertben éppen érett a szilva. Nagymama munkára fogta az iskolai kényszer-szünetet élvező unokáit: felszedtünk minden szem szilvát. Pálinka készült belőle, jelentős mennyiségű nemes ital került a demizsonokba.

Istennek hála, nem háborús fizetőeszköz lett belőle. Békés célra használtuk, és nagy becsben tartottuk. Szokás volt az októberi évfordulón titokban egy-egy pohárka „ötvenhatossal” koccintani. Az első nem titkos ünneplés különös zamattal gazdagította az akkor már krisztusi korú és erősen fogyatkozó nedűt. Az ötvenedik évfordulót még megérte, de már nem élte túl...

Sokáig őriztem egy házilag felcímkézett, arasznyi üres üveget. Valaha „ötvenhatos” volt benne, a férjem kapta, amikor a családba került.

● HEINRICHS ESZTER
 evangélikus lelkész
 (Ágfalva–Sopronbátfalva)

Az üres ház keresztje

Barcelonában élő fotóművész barátaim vittek el a télből a virágzó mandulafák közé, Ibiza-ra, mert már a tavaszi ruhakollekciókról kellett – januárban – fényképeket készíteni. A divatfotózáshoz, tudjuk, sok idő kell, s ilyenkor én el-elbarangoltam a szigeten, felfedező körútra indulván a festői tájban, a csupa fehérre meszelt, lapos tetejű épület között. A nap aranyport hintett a szigetre; enyhe szél fúj, a végtelen csendben a tenger ásítózott és ragyogott.

Eközben akadtam rá az egyik dombtetőn egy parasztházra, amely kihaltan állt a magaslaton. De a nyomokból ítélve nemrégiben költözhettek ki a lakók, magukkal cipelve minden bútordarabot, személyes tárgyat és csecsebecsét – kivéve egy keresztet.

Az egyik szobában ugyanis, legnagyobb meglepetésemre, arasznyi nagyságú fakereszt lógott a falon. Rajta egy pléhkrisztus. Házilag készíthették, mert nagyon egyszerű volt. De így, az üres lakásban megnagyobbodott, felértékelődött. Megdöbbsentem. Mondhatom így: visszahőköltem. Az első gondolatom az volt: magára hagyták, ottfelejtették, vagy elfordultak tőle. Ahogy Krisztus is úgy érezte a keresztfán, hogy az Atya elhagyta, szomjas volt, és vizet kért.

A másik gondolatom az volt, hogy talán az ottani szokások szerint a keresztnek őriznie kell a házat, függetlenül attól, hogy egykori lakói már kiköltöztek. A pléhkrisztus a paraszthajlék tartozéka, nem vándorolhat egyik házról a másikra. De mi lesz vele, ha az új tulajdonosok kicserélik a maguk keresztjével? Egyáltalán, lesznek-e a háznak új lakói, vagy idővel lerombolják, és újat építenek a helyére?

Nyugtalanul sétálgattam az elhagyott falak között, ki-kilesve a tengerre is, hátha kapok valamilyen feleletet. De válasz nem jött, csak egy ló nyerített fel a távolban, mint akiből így tör ki az életöröm.

A megfoghatatlan az volt, hogy nem szabadulhattam a pléhkrisztustól. Bármerre botorkáltam a házban és a környéken, gondolatom vissza-visszajárt abba a hálószobának vélt hajlékba, ahol az ágy fölött a kereszt feltehetőleg életutat és hitet jelzett. „Egy ember élete, életünk, kívülről nézve vízszintes vonalnak hat, mely a születés pillanatától a sírig ér. Életünk valószínű realitása azonban magasság

és mélység függőleges síkján zajlik le, pontosabban: egyszerre két síkon, vagyis a »kereszt realitásában.« (Pilinszky János)

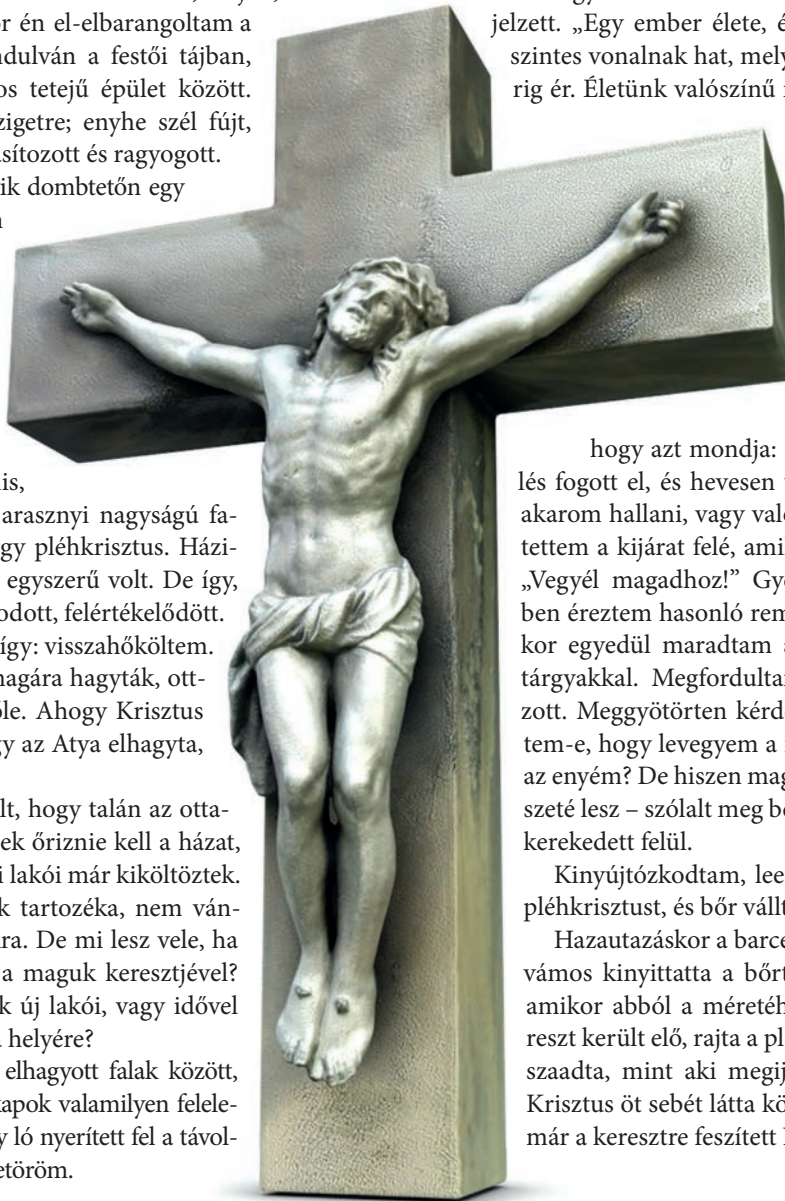
Még egyszer, utoljára elbúcsúzni készültem a pléhkrisztustól, amikor váratlan dolog történt.

Hallani véltem ugyanis, hogy azt mondja: „Vegyél magadhoz!” Szédülés fogott el, és hevesen verni kezdett a szívem. Ezt akarom hallani, vagy valóban ezt hallom? Két lépést tettem a kijárat felé, amikor újra megszólalt a hang: „Vegyél magadhoz!” Gyerekkorom ministráns éveiben éreztem hasonló remegést a gyomromban, amikor egyedül maradtam a sekrestyében a liturgikus tárgyakkal. Megfordultam. A kereszt békét sugárzott. Meggyötörten kérdeztem magamtól: megtehetem-e, hogy levegyem a falról azt, ami sohasem volt az enyém? De hiszen magára maradt, s talán az enyészeté lesz – szólalt meg bennem az a másik hang, s az kerekedett felül.

Kinyújtózkodtam, leemeltem a falról az arasznyi pléhkrisztust, és bőr válltászkámba csúsztattam.

Hazaautazáskor a barcelonai repülőtéren a spanyol vámós kinyitatta a bőrtászkámat, és nagyot nézett, amikor abból a méretéhez hasonló nagyságú fakereszt került elő, rajta a pléhkrisztussal. Gyorsan visszaadta, mint aki megijedt valamitől. Lehet, hogy Krisztus öt sebének látta könnyezni, mert ő is elfordult már a keresztre feszített Názáretitől?

• KŐ ANDRÁS

Dániai Anna hercegnő volt a szász evangélikusok „anyja”

Anna, Dánia és Norvégia hercegnője, III. Krisztián dán király leánya 1532-ben a dél-dániai Haldersleben városában született. Anyjától, Dorothéától tanult szóni, hímezni, gyógynövényeket gyűjteni és sokoldalúan gazdálkodni. A női tevékenységek mellett a Biblia alapos ismeretében és a latin nyelvben is jeleskedett.

1548-ban, tizenhat esztendősen ment feleségül Ágost szász választófedelemhez. Eredetileg politikai megfontolásból kötöttek házasságot, de harminchétféve tartó frigyük szilárd, gyümölcsöző szövetségnek bizonyult, annak ellenére, hogy tizenöt gyermekükből mindössze négy érte meg a felnőttkort. Házasságuk harmóniáját az sem ásta alá, hogy a lutheránus ortodoxia megerősödése érdekében sok küzdelmet kellett vállalniuk. Mindketten közszeretnek örvendtek Szászország-szerte, olyannyira, hogy a népnyelv az „anya” és „apá” névvel tisztelte meg őket.

A fejedelmi asszony családi és hitéleti feladatai mellett szép ráadásként voltaképpen az első német „gyógyszerésznő” szerepét is betöltötte, a kor legjelesebb orvosaival és patikáriusaival állt élénk levelezésben. Nevéhez fűződik egy gyomorfájdalmakat enyhítő, gyógynövényi alapú tapasz s egy hatékony szemcsepp összeállítása is. 1581-ben pedig megalapította a drezdai udvari patikát, s hamarosan két gyógyszerészeti laboratóriumot. Legfontosabb receptjeit híres „Kunstbuch”-jában, a gyógyító mesterségnek szentelt könyvben tette közzé. Ezenfelül különös gondot fordított a menekültekre, a betegekre és a terhes asszonyokra.

Ő kezdeményezte a később róla elnevezett drezdai evangélikus templom, az Annenkirche megépítését is, amely elé emlékeztetere egy szobrot is felállítottak. Robert Henze egész alakos alkotása 1945-ben a drezdai szőnyegbombázás áldozata lett, s csak sok évvel később, 2011-ben állították helyre.

Anna hercegnő, a szász fejedelemasszony 1585-ben Drezdában hunyt el egy pestisjárvány idején, s a freibergeri dómban temették el. Szolgálati életének nyugalmát még az sem dülta fel, hogy udvari körökben egy időben kegyetlen gúnyirat keringett róla *Gynekokratie*, azaz *Nőuralom* címmel.

Nekünk, magyaroknak erről a történetről egy magyar lelki rokonára, a hozzá hasonlóan hit- és tanvédelemnek elkötelezett s ugyanakkor füves asszonyként és mesteri hímzések készítőjeként is közismert református fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna és az őt hasonlóképpen igazságtalanul megcsúfoló gúnyirat története jut-

hat az eszünkbe. Több évszázadba telt – s nagyon jelentős részben a reformáció érdeme –, hogy az asszonyok lelket és testet gyógyító képességeit lassacskán elfogadta a világ. A nagynevű és névtelen Annák és Zsuzsannák, ezt ne feledjük, korántsem korai feministák voltak, hanem teljes életet élő Éva anyánk méltó utódai!

Hartmut Ellrich *A reformáció asszonyai* című, 2012-ben a Michael Imhof Verlagsdruckerei-nél megjelent értékes albumában sokukkal találkozhatunk. Többük – így Dániai Anna hercegnő – arcképét is az idősebb, illetve az ifjabb Cranachnak, a reformáció „udvari képviselőinek” köszönhetjük.

● PETRÓCZI ÉVA

Katona, botanikus, költő

Kétszázötven esztendeje született Fazekas Mihály

A *Lúdas Matyi* szerzője, a jeles magyar költő, Fazekas Mihály 1766 vízkeresztjén látta meg a napvilágot Debrecenben, polgárosult nemesi családban. A cívisek – azaz módos debreceni polgárok – közé tartozott a család. Édesapja állatorvosként és gyógykovácsként munkálkodott.

A kis Mihály a híres debreceni kollégiumban kezdte meg tanulmányait; két tantárgy, az irodalom és a botanika területén kitűnő volt, a többi tárgyan azonban csak közepes eredményt ért el. A hatosztályos latin iskola elvégzése után teológiára iratkozott be, ezt azonban kis idő múlva félbehagyta, és katonának állt. A császárhuszárezred tagjaként előbb Galíciában szolgált; ott volt a moldvai osztrák–török háborúban, meg is sebesült, kitüntetését kapott, hadnaggyá léptették elő. Ott volt a belgiumi hadszíntéren a poroszok oldalán a forradalmi Franciaország ellen. A hadjáratokkal bejárta Belgiumot, Észak-Franciaországot, Hollandiát, Németországot. Katonáskodása közben írt, első versei is ekkoriban születtek meg.

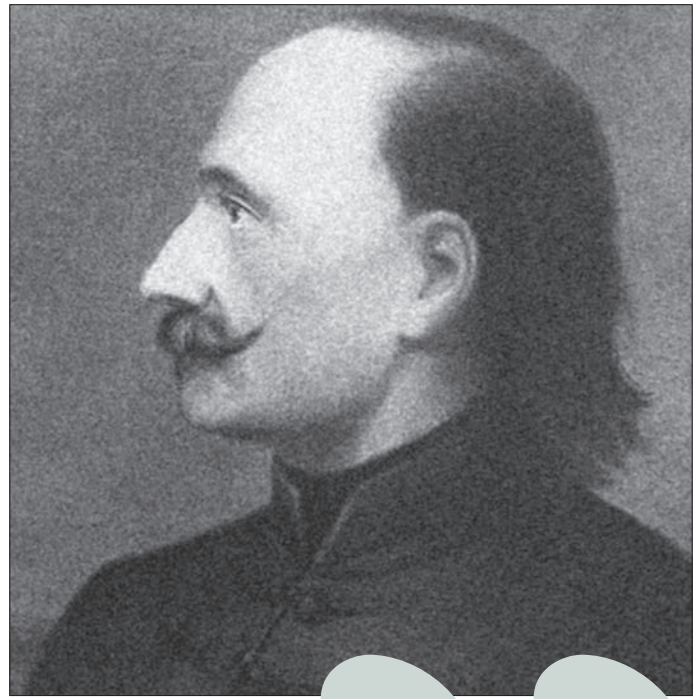
Békeszerető gondolatok szöttek át ezeket a költeményeket. Hamarosan meg is fogalmazta magában: nem való ő egyenruhásnak, az öldöklés nem az ő világa: „Már nem akar kezem ontani vért / Címerekért, se dicső nevekért, / Pálmáim s méltóságim / Ti legyetek, igazi barátaim!” – írta (*Katonai búcsúének*).

Bár megkapta a főhadnagyi rangot, és szerelemre lobbant egy francia lány iránt, 1796-ban mégis úgy döntött, hogy leveti a katonaruhát, és hazautazik Magyarországra, Debrecenbe.

Fazekas Mihály élete ettől a pillanattól fogva gyökeresen megváltozott. Ahhoz fordult vissza, ami már diákként is a legjobban érdekelt: a botanikához és az irodalomhoz. Kertészkedett, ritka növényeket nemesített. Rövidesen elkészítette barátjával, Diószegi Sámuel református lelképásztorral az első magyar nyelvű tudományos növényhatározót, a *Magyar fűvészkönyvet*.

A debreceni közélet aktív szereplője lett, hivatalokat vállalt, előbb a kollégium, majd a város pénztárnoki tisztét töltötte be, de ő a városi polgárkatonaság (polgárőrség) parancsnoka is, s a debreceni tűzvész után az újjáépítés legaktívabb szervezője. Mindezeket túl hetvenholdnyi gazdaságával is foglalatzkodott – és persze írt. Megindította a *Debreceni magyar kalendáriomot*, amellyel szűkebb pátriájának szellemi életét igyekezett felpezsdíteni. Az évenként napvilágot látott kiadványban versek, csillagászati, botanikai tárgyú cikkek jelentek meg a tollából.

Legjobb barátja Csokonai Vitéz Mihály. Petőfi Sándor és Arany János előtt a legszebb magyar irodalmi barátság volt az övék. Amikor Csokonai meghalt, ekképp búcsúztatta:

„[...] Azonnal
Kettényílt az örök titok kárpitja előtte...
Ő bément s széjjelnézett. Látván a halandók
Gyenge világa elől elrejtett mennyei pompát,
Gondolatit szárnyára vevé a lelki dicsőség,
És ő még fül nem hallott szent angyali hangú
Énekek énekein kezdé dicsérni az élet
Felséges voltát, mely várja az emberi lelket.
Megtetszett kedves zengése az angyali karnak
S mennyei múzsának lelkét ottfogta. E halmot
Hamvai tisztelik, és gyönyörű munkái hazáját.”
(*Csokonai Vitéz Mihály halálára – részlet*)

Fazekas 1804-ben vetette papírra legismertebb művét, a *Lúdas Matyit*. Első változatát valójában baráti körének biztatására készítette el; kiadására nem gondolt, a mű kézirat formában terjedt. Tíz évnek kellett eltelnie, hogy 1814-ben kiszínesítse-kibővítsse, azonban 1815-ben váratlanul az első változat megjelent a szerző neve nélkül Bécsben. A második kiadás elé Fazekas írt – kétszáz éve, „januárius 12.-én 1816-ban” – *A szerző az olvasókhöz* címmel előszót, benne elmondva, hogy a Lúdas Matyi „Bécsbe ugyan hírem nélkül szöke”. Alapos átdolgozás után 1817-ben jelent meg immár Fazekas neve alatt, ugyancsak Bécsben.

A népmesei szálakkal átszőtt elbeszélő költemény rendkívül népszerű lett, számos idegen nyelven is közreadták. A kereszties háborúk idejébe helyezték, de valójában saját koráról szóló mű humoros formában mutatja be, hogyan jár túl a furfangos szegénylegény a gazdag uraság eszén, és – akárcsak a mesékben – miként diadalmaskodik az ügyesség és az elszántság a kapzsiság, a dölyf és a butaság felett.

Fazekas Mihály művét az elmúlt két évszázadban több ízben is feldolgozták. Készült a történetből vásári komédia, a modern technika beköszöntével némafilm, mozifilm, egész estés rajzfilm és diafilm is. 2001-ben a Magyar Nemzeti Bank még emlékpénzt is kiadott: A magyar ifjúsági irodalom alakjai sorozat 200 forintos címlappal készült emlékérméinek egyikén Lúdas Matyi alakja látható.

Mindezek jelzik, hogy Fazekas Mihály halhatatlan szelleme és munkája ma is elevenen él.

● KERECSENYI ZOLTÁN

Protestáns énekeskönyvek évszázadai

A reformátorok megújították a kereszténység korábbi évszázadaiban kialakult éneklési és liturgikus gyakorlatot is. Az isteni dicséret legfőbb feladatának azt tartották, hogy az Úristent dicsérje, az embereket tanítsa és az evangélium terjedését elősegítse. Az éneklés mással össze nem hasonlítható hatását abban látták, hogy a Szentlélek ajándékként hitre, tiszta szívből jövő ájtatosságra gerjeszt, és gyönyörködtet. Az éneklés által megszólaltatott imádság a lelket megbékélteti és felüdíti.

Hihetetlen lendülettel fogtak hozzá a magyar nyelvű gyülekezetiének-szerzéshez és a latin nyelvű liturgikus énekek fordításához a 16. század első felének protestáns lelkészei, tanítói és deákjai. Az első reformációi szerzemények között kiemelkedő helyet kaptak az anyanyelvre fordított prózai zsolttárok, a verses zoltárparafrazisok, az ünnepi és a tanító énekek. A reformáció egyik fontos vívmányaként a legtöbb helyen a gyülekezet nem latinul, hanem anyanyelven kezdett énekelni, így mindenki értette a szöveget, és bekapcsolódhatott az éneklésbe. Évszázadoknak kellett mégis eltelnie ahhoz, hogy minden hívő kezében saját, kottával ellátott énekeskönyv lehessen. Az énekeskönyvek szövevényes története csak bevezető lehet az énekek még szövevényesebb történetéhez. Az énekek teológiai, himnológiai (zenei), költészet- és művelődéstörténeti jelentősége másodlagos ahhoz képest, hogy a hívők évszázadokon át a gyülekezeti énekeken nevelkedtek, és azokon keresztül is megélték a hitüket.

A kezdetben kéziratban és szójhagyomány útján terjedő énekekből a lelkészek már a reformáció első évtizedeiben énekeskönyvet szerkesztettek. A 16–18. századi énekeskönyveket általában díszes, vaknyomásos bőrbe kötötték, és tipográfiailag

is igényesen formálták meg. A kezdetben pár száz példányban nyomtatott, drágán megvehető kiadványokból alig egy-kettő maradt fenn korunkra. Féltett ritkaságként, műkincsként őrzik őket az európai és a hazai könyvtárak. Kéziratos bejegyzéseiket értékes kultúrtörténeti emlékeként tartjuk számon.

Gálszécsi István kezdeményezése (Krakó, 1536) után Huszár Gál hozta létre az első mai értelemben vett gyülekezeti énekeskönyvet, és mellette kiadta a reggeli istentisztelet szertartási énekeit is (Óvár-

len bártfai és lőcsei szerkesztők (1593-tól, illetve 1620-tól kezdődő) munkája nyomán folyamatosan megújultak és gazdagodtak az evangélikus nyomtatványok.

Nemcsak gyülekezeti, hanem magánáhitatra szolgáló és temetési énekeskönyveket is kiadtak. A 17–18. századi kéziratos gyűjtemények (mint például az 1635-ös *Eperjesi graduál*) pedig az egy-egy gyülekezet számára összeállított gazdag énekanyagot őrizték meg az utókor számára.

Az egyháztörténeti eseményekkel általában párhuzamosan és kölcsönhatásban ala-

A reformáció egyik fontos vívmányaként a legtöbb helyen a gyülekezet nem latinul, hanem anyanyelven kezdett énekelni, így mindenki értette a szöveget

Kassa–Debrecen, 1560–1561). A benne található százöt ének a protestáns felekezetek alapénekkincsévé vált. 1574-ben ugyancsak Huszár Gál áldozatos munkájának köszönhetően új, többfunkciós gyűjtemény (graduál, gyülekezeti énekeskönyv, imakönyv és agenda) jelent meg, amely messzi vidékekre is eljutott (Komjáti, 1574). Bornemisza Péter (Detrekő, 1582), Beythe István (Monyorókerék, 1590 körül) és az ismeret-

kult az énekeskönyvek története. Vannak a 20. századi ökumenizmusig előremutató, az azonos protestáns, s nem a felekezeti eltérő vonásokat hangsúlyozó fejlődési irányok.

A közös protestáns gyökerek ugyanis az éneklésben olyan erősek voltak, hogy ezt az örökséget valamennyi felekezet máig hatóan továbbvitte, sőt az 1630-as évektől kezdve jó ideig az evangélikusok és a reformátusok szerkezetükben és

alapénekkészletükben azonos protestáns énekeskönyveket használtak. Közös volt az is, hogy valamennyi protestáns felekezetben magyarul énekelte a lelkész/kántor és az iskolások kórusa a megreformált szövegű liturgikus énekeket, amelyeknek emlékét az úgynevezett protestáns graduálok őrzik.

Új korszak kezdődött el a 17. század végén, amikor megjelent a protestáns énekeskönyvek kiegészítése, az evangélikus énekeket tartalmazó *Zöngedező mennyei kar* (id. Ács Mihály és más dunántúli lelkészek szerkesztménye, Lőcse, 1692–1694), amelynek bővített kiadásai a 18. században is tovább éltek. Mellette 1743-tól megindult a Torkos József és munkatársai által szerkesz-

új teológiai irány (vallási racionalizmus) megjelenését.

Az 1911-es (1955-ben új résszel kiegészített) „új dunántúli” énekeskönyv és a *Dallamos könyvecske* szerkesztői az új énekek mellett felelevenítették a 19. század előtti énekkincset is. Fontosnak tartották, hogy az énekek ne csak az észhez, hanem a szívhez is szóljanak.

A magyarországi evangélikusság többnyelvűsége tükröződött az éneklésben is. Az énekkordítások és a dallamátvételek ma is őrzik a többnyelvű gyülekezetek egymás mellett élésének és az énekek szájhagyomány útján való terjedésének az emlékét. Keresztúron 1609-ben horvát énekeskönyvet adtak ki. A szlovákok legnagyobb hatású gyűjte-

Szinte valamennyi nagyobb, német polgársággal rendelkező város vagy terület adott ki saját, német nyelvű énekeskönyvet (Besztercebánya, Brassó, Kőszeg, Lőcse, Mezőberény, Nagyszében, Pécs, Pest, Pozsony, Sopron, Újvidék stb.).

A 16–17. századi háromnyelvű (nagy részt kaj horvát, részben murántúli szlovén és magyar), kéziratos *Martyánci énekeskönyvet* a Murántúlon használták. Később megjelentek a vend nyomtatott gyűjtemények is.

Az énekek, énekeskönyvek a hit terjesztésében, üldöztetések idején a hitben való állhatatos megmaradás támaszaként, áttelepüléskor a nemzeti identitás megőrzőjeként segítettek évszázadokon át a hívőket. Az 1982-ben megjelent s az egész országban

Az 1743-as kiadású *Új zengedező mennyei kar* a címlapja szerint „kibotsáttatott Frankofurtumban”, azaz Frankfurtban – a valóságban Győrben jelent meg

tett *Új zengedező mennyei kar* kiadásainak a sorozata, amely a múlt értékei mellett pietista háttérű énekeket is közölt. Az evangélikus hívők megszerették, és nehezen váltak meg tőle, amikor az egyházvezetés elhatározta az énekeskönyvreformot.

1805-től kezdve a „régí dunántúli”, 1811-től a „nagy-győri” (szerk. Kis János), 1847-től pedig a békéscsabai (szerk. Haan Lajos) énekeskönyv-sorozatok jelzik az

ménye az először 1636-ban Lőcsén megjelent és több mint négyszáz éneket tartalmazó, biblikus cseh nyelvű *Cithara Sanctorum*. Iparművészeti tárgyként is őrzük a 19–20. századi, rézveretes, bőrkötésű példányait. A számos kiadást és bővítést megért úgynevezett *Tranoscius* első kiadását a sziléziai származású Jiří Třanovský (Georgius *Tranoscius*, 1591–1637) evangélikus lelkész szerkesztette.

egységesen használt új evangélikus énekeskönyv bőségesen merít a múlt értékeiből. Az évszázados hagyomány folytatását erősíti a 2007-től kezdve kiadott *Gyülekezeti liturgikus könyv*.

Reformációi örökségünk megújulásának egyik záloga lehet Luther Márton intése: „A zenét az iskolákban is igen szükséges megtartani.”

● H. HUBERT GABRIELLA

Papírörömök, papírbánatok

Élet és irodalom – múzeumi tárlókban

„A magyar író” reggel – Arany János faliorája épp hetet üt – nagyot nyújtózik, biccent a kis Ottliknak a Keserü Ilona által átfestett vászon felé, megpaskolja gyűrött arcát Polcz Alaine tükrebe nézve. Összeszedi az előző este elszórt kéziratlapokat Faludy szőnyegéről, visszateszi József Attila székére Lesznai Anna párnáját, majd felkapcsolja Jékely lámpáját, és a „homemade” – otthon készült – ernyő alatti éles fényben szomorúan konstatálja, hogy Petri György pénztárcája ma is üres. Mire bekapcsolja a rádiót, vége a híreknek, de nem bánja, hiszen Rába Györgyöt

sem érdekelt semmiféle politikai elvárás. „Nomen est omen” – gondolja bosszúsan, amikor a Kosztolányiék kettéfűrészelt

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításának első nyitánya, „a magyar író szobája” harminc tárgyat vonultat fel lakályos el-

Javíthatatlan lyrikus, csak magamról szóltam.

(Babits levele Csáthnak)

könyvespolca felé lépve belebotlik Török Sophie hímzett török cipellőjébe, de nem áll rajta bosszút Lázár Ervin bicskájával. Nem lenne méltó.

rendezésben, otthonos eklektikában, harminc magyar író tárgyait A-tól Z-ig, Amburstól Zelkig. A múzeum relikviatárát lelkes gyűjtők és hazafik Petőfi-tárgyai ala-

Ez bejött!

Új szerzemények

A-tól

Z-ig

pozták meg a 19. században. Az irodalmi relikviák két fontos kritériuma a hitelesség és a személyesség. Vagyis az a két történet, amelyet el tudnak mesélni: egyik az egykori tulajdonosról, másik a – sok esetben – nagyon kalandos útról szól.

Nemrégiben került a múzeumba Szentkuthy Miklós – ostromot is túlélt – két velencei üvegekelyhe, amelyek bizonyos Bettától, Rudas Erzsébettől származnak. A csodálatos, finom hölgyhöz nem átlagos (persze Szentkuthy miben lett volna átlagos?) szerelem kötötte néhány éven át az író, s amikor a Rudas családot kitelepítették 1951-ben, búcsúajándékot adtak egymásnak. Szentkuthynak meggyőződése volt, hogy az az igazi ajándék, amely nagyon fog hiányozni, s így a tárgy hiánya mindig felidézni a kedvest. S a néhai szerelmeseiket, Bettát és az író – itt és most, számunkra – ez a két kehely.

A kiállítás második nyitánya absztraktabb: Lakner László *Isa pur* című képe. A hatalmas, hamuszürke vászon a *Halotti beszéd* kuszán felrótt és szimbolikussá növelt szavaival egyszerre állít emléket mindennek, ami mulandó: életnek, szónak, betűnek – mégis: üdvözlí az éppen ebben a szövegben született magyar betűt, írást, szöveget.

Papír papír hátán, ami ezután következik. „Papírörömök” – mondja Móricz, az egyik legtermékenyebb, aki vaskos regényei mellett pepita füzetekben, össze-

fűzött, bekötött lapokon több tízezer oldalnyi naplót és feljegyzést hagyott hátra. Nem élte, hanem írta az életét – tartják róla. A kéziratár persze nem csak iratfolyóméterben mér: szinte vizuális műalkotásként mutat be egy lapos kéziratokat Adytól, József Attilától, Karinthytól. Ismerős-e, hogy a legszebb kézírása a magyar irodalomban talán Juhász Ferencnek van?

A papír mindent elbír. A nyomtatás nem: Szilágyi Domokos rá is írta egy kigolyózott versének (*Apokrif Vörösmarty-kézirat 1850-ből*) kefelevonatára: „A cenzúra kidobta. Kérem vissza.” Az a néhány tárgy és feljegyzés, amely Szilágyi hagyatékából idekerült, arról tanúskodik, hogy az erdélyi költő élete és hagyatéka tökéletes lenyomata mindannak a borzalomnak, amely Közép-Európát meghatározta a 20. század második felében.

Miért ne örvendezzek a gaz sokasodásának is: hiszen az a madarak magvetése, magtára. Az örökkévalóság tükrében nem sokat számít, hogy a termés a farmer csűrét tölti-e meg.

(Mészöly Miklós jegyzetfüzetéből)

Tudjuk-e, ki írta le ezt a sort: „mint aki Erdély földjén halni készül”? Eddig biztosan nem tudtuk, hiszen vastagon áthúzta a *Nagycsütörtök* kéziratában Dsida Jenő. De Csáth Géza körorvosi jegyzőkönyveit böngészve is megalkothatjuk a „papírbánatok” kifejezést. A regőcei rendelőbe látogató betegek kaotikus kézírással rögzített esetei között feltörnek a doktor úr sóhajtásai: „Irgalom!” „Miért ne kezdhették én új életet?” És a morfiumcseppek között idézetek: „Mikor eltöltött a nyarat, / Csak a száraz lombja maradt.”

Az otthonosan elrendezett fotótári anyag (Reményik teniszsütővel, Kosztolányi és Csáth családi csoportképen, Kós Károly és Weöres találkozása, a szivarozó Móra, Mészöly Miklós, a legszebb arcélű) mellett a képzőművészeti gyűjtemény is sok böngészőnivalót kínál. A múzeum nemcsak vásárol, hanem készített is íróportrékat, többségükön a festő és az író nagyszerű egymásra találása fedezhető fel: Konok Tamás és Juhász Ferenc, Sajdik és Fekete István, Szűts Miklós és Spiró, Keserü Ilona és Tandori. ►

Míg behallgatunk, -nézünk a média-tár interjúiba, hangfelvételeibe és videóiba vagy a muzeológusok vallomásaiba, míg böngésszük a bekerült hagyatékokat a párizsi *Magyar Műhelytől az Újholdig*, Németh Lászlótól Radnótiig, míg elmerülünk Lénárd Sándor rajzaiban vagy a szellemes dedikációkban, Kosztolányi Vö-

és (ön)reprezentációt jelentett. A korábban statikus kiállítások és még statikusabb gyűjtemények nyitottak a közönség és a kortárs jelenségek felé, a kiállítás – a kompozíció segítségével – pedig a bemutatáson túl az értelmezésnek, az újraértelmezésnek és a személyes értelmezésnek is teret adott. Ma a befogadás egyéni útjai

gyar Versért.” Mellette látható George Sand legvarázslatosabb romantikus regénye, a *Mauprat*, amelyet Aranytól kapott Petőfi ajándékba. Szerelem és szabadság, házasság és hazafiság, női emancipáció és női irodalom, jóság és bátorság, barátság és hősiesség fonódik össze ebben a két tárgyban – de a szálát tovább gombolyíthatjuk a 20. századi írófeleségek, Harmos Ilona, Polcz Alaine, Gyarmati Fanni szerepéig, amelyet férjük életében, velük együtt és önállóan a magyar irodalomban betöltöttek. Ha valahol igaz még a múzeumra a *muszeion* eredeti jelentése – múzsák ligete –, hát a Petőfi Irodalmi Múzeumban bizonyára igaz. Többszörösen is.

A látogató, aki olvasó is, személyes ismerősként búcsúzik Jancsától, Pistától, Málitól. És Cipitől, Miktól, Didétől. És alig várja, hogy hazaérve leemelhesse könyvespolcáról újra azokat a verseket, amelyek Rókus és Bókus írtak egymásnak.

● ZÁSKALICZKY ZSUZSANNA

Nemcsak én írom e verset, én is vagyok a kézirat. (Faludy György)

rösmartyhoz írt margináliáit olvasgatjuk, vagy Örkény nyílt levelezőlapját Zelknek „sikeres pr. műtéted alkalmából”, esetleg Faludy vers/év diagramját vizsgáljuk, el-tőprenghetünk azon, mi is az irodalom. Azontúl persze, hogy a nyilvánosság számára írott szöveg...

A Petőfi Irodalmi Múzeum kiállítása remekül példázza a muzeológia legújabb korszakát. A nyolcvanas években változott meg az az évszázadot meghatározó szemlélet, amelyben a gyűjtés, megóvás, bemutatás hármassága egyfajta kulturális kánont, emelkedett beszédmódot, pátoszt

mellett a gyűjteményezésnek újra nagy jelentősége van. (Hogy mi a különbség kézirat és kézírás között, és mit fog néhány éven belül gyűjteni a kéziratár, irodalmi muzeológiai kérdéseket vet fel.)

Az „*Ez bejött!*” anyaga és installációja az irodalmi múzeum tárainak sokoldalúságát példázza, és arra is lehetőséget nyújt, hogy a tárgyak, kéziratok különféle kontextusokban szólaljanak meg. Egyik legszebb példa erre a Szendrey Júlia által Petőfinek hímzett gyöngyös erszény. Egy rózsaszín, biedermeier puttó társaságában nemzeti színű felirat: „Pest 1848 Sándornak a Talpra Ma-

„*Ez bejött!*” Új szerzemények A-tól Z-ig. Petőfi Irodalmi Múzeum, március 31-ig. Nyitva keddtől vasárnapig 10-18 óra között.

Fényvirágok

Beszélgetés Hargitai-Haitsch Gyula költőről

Kortársunk lehetne. Kerek születésnapján vele beszélgethetnénk: az 1956. február 16-án született Hargitai-Haitsch Gyulával, aki idén lenne hatvanesztendő. A feltételes mód azonban fájdalmasan jelzi, hogy vele már nem beszélhetünk: huszonhat évesen, 1982. január 20-án véget ért e tehetséges, ígéretes fiatal költő élete. Édesanyja, Haitsch Gyuláné Gabi néni szól most helyette. Kedves fiáról mesél, s beszélgetésünkben, melyet emlékekkel teli lakásában folytattunk, elénk rajzolódik a lelkes, érzékeny és nagyon sebezhető fiatalember portréja.

Gyuszinak nagyon boldog, szép gyerekkora volt – kezdi az édesanya a visszaemlékezést. – Férjem nagybátyja, dr. Haitsch Emil kérésére otthon keresztelte meg őt 1956. március 18-án a család régi barátja, az akkori aszódi evangélikus lelkész, Bogya Géza. Általános iskolás korában a nagyszülőknél lakott – de a hétvégét velünk töltötte –, ebédelni még gimnazistaként is hozzájuk járt. A nagyszülők a VIII. kerületben, a Práter utcában laktak, mi pedig Budán, a Karinthy Frigyes úton. A Zrínyi Ilona Gimnáziumba járt, nagyon jó eredménnyel végzett. Már azokban az években is sok minden érdekelte: szeretett sakkozni, de sok tudományos ismeretterjesztő könyvet is olvasott; foglalkozott atomfizikával, csillagászatral, filozófiával. Később leginkább az irodalom felé fordult az érdeklődése.

– Úgy tudom, tanár lett.

– Igen, tanárképző főiskolán végzett magyar-történelem szakon, majd általános iskolai tanárként dolgozott haláláig, 1982. január 20-ig. Akkor épp esti iskolásokat tanított, ezért napközben írt. Mivel a Móricz Zsigmond körtér felől nagy

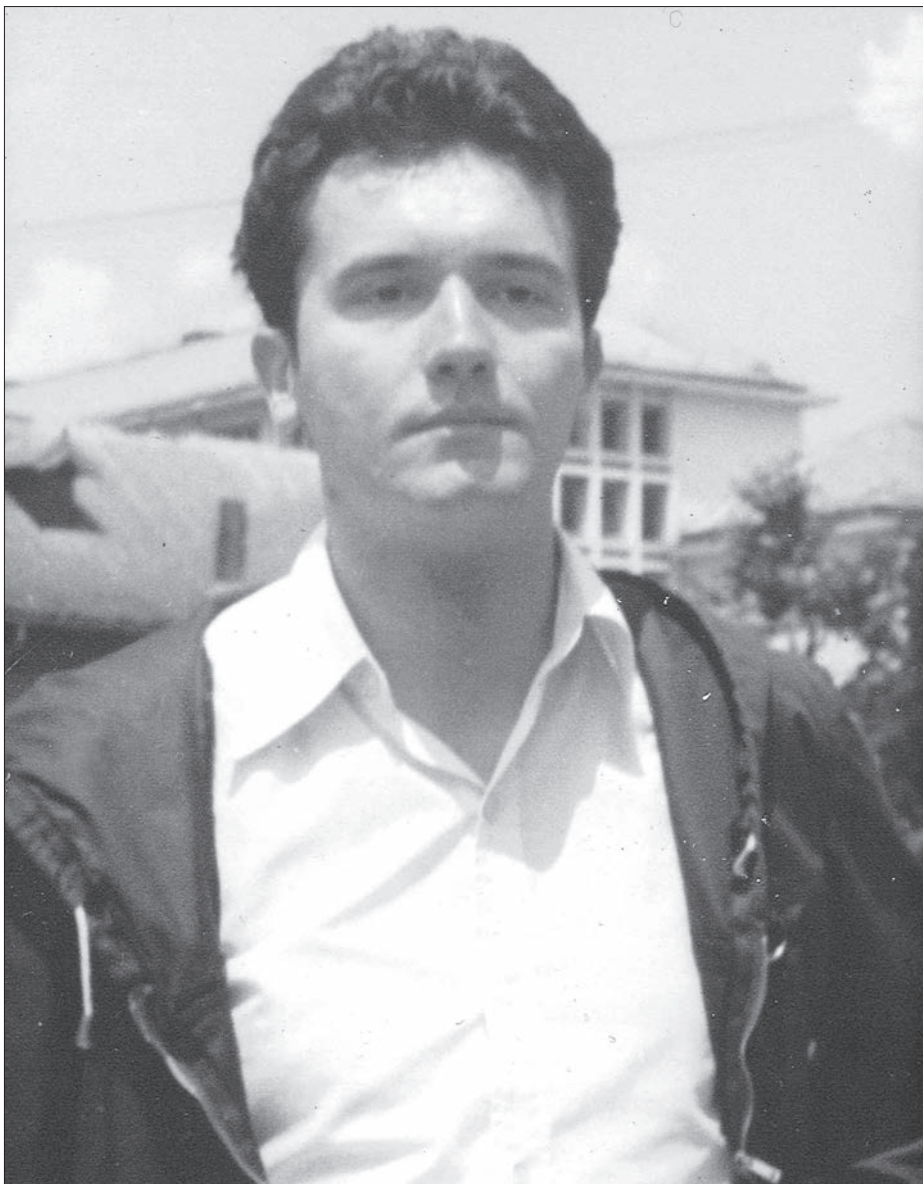

FOTO: KISS TAMÁS

volt a zaj, kiment a konyhába írni, de ott nem volt konvektor. Ugyan nem volt nagyon hideg, de nyitva hagyta a tűzhelyet, hogy egy kicsit fűtse a helyiséget reggelizés után, és közben elaludt. Az égő gáz mi-

att elfogyott az oxigén – a boncolóorvos szerint ez okozta a halálát.

– Bár egy fiatal tanárnak igen sok a dolga, azért biztosan volt kedves pihentető elfoglaltsága is. ►

– Sokat olvasott, zenét hallgatott, járt velünk múzeumokba. Nagyon érdekelte a képzőművészet, egy-egy kép előtt hosszú perceket töltött el. Jártunk édesapjával hármasan Olaszországban: Rómában, a Sixtus-kápolnában órákon át nézegette Michelangelo freskóit; Firenzében, az Uffiziben hosszan álldogált a nagy festők képei előtt. A természet iránti rendkívüli érdeklődése nemcsak az utazások alatt formálódott, hanem a hosszú balatoni tartózkodások idején is: sokszor nézte a holdat, a csillagokat, a felhőket. Volt egy nagy szerelme, egy versében Anna néven szerepel, de ő messze élt, s a távolság miatt nem alakult ki tartós kapcsolat köztük.

– Mikor kezdett el Gyula verseket írni?

– Általános iskolás korában vettük észre, hogy esténként, miután befejezte a tanulást, sokáig ég a lámpa a szobájában, és hosszasan ír valamit. Nem volt közlékeny természet, nem mondta, hogy mit, mi pe-

dig el sem tudtuk képzelni, min dolgozhat olyan későig. Egyszer csak megláttuk a *Nők Lapjában* a gyermekverseit. Akkor már hajlandó volt bevallani, hogy verseket ír, sokszor éjszaka is, de szigorúan a lelkünkre kötötte, hogy a távollétében ne olvassuk el őket. Mi ezt be is tartottuk. A gimnázium, majd a katonaság alatt és később tanárként is folytatta az írást, a kész műveket elvitte megmutatni költőknek, szerkesztőségeknek. Munkáját nagy szeretettel támogatta Keresztury Dezső és Vas István is, de az olykor előforduló elutasítások miatt sokat szenvedett.

– Édesanyaként és olvasóként hogyan ítéli meg fia költészetét?

– Rendkívül jónak tartom, és higgye el, ebben a tekintetben nem vagyok elfogult. Vannak olyan versei, amelyeket nem szeretek, ezeket nem is engedtem kiadni. (*Hargitai-Haitsch Gyulának több kötetete jelent meg. – K. S. N.*) Azért csodálom őt, mert nem is írja, hanem szinte festi a

szavakat, így lesz különleges hatása a verseinek. Keresztury úgy fogalmazott, hogy Gyuszi írása „egybeomló képek zuhataga”. Hogy honnan találta ki a fiam ezeket a képeket, nem tudom...

– Talán onnan, ahonnan a *Hegyi beszéd* című vers zárását: „ne féljetek, / Isten szavait / fonjátok koszorúba...” Gabi néni, ha már kétszer is elhangzott Keresztury Dezső neve, hadd idézzek a *Fehér lobogás* című kötethez írt utószavából: „Komoly ígélet volt, túl korán törött össze. Nagy kár érte. De a töredék is, ami megmarad utána, érdemes rá, hogy megbecsüljük.” Ahogyan olvastam, nem csupán Keresztury, de sokan mások is igen szépen méltatták Hargitai-Haitsch Gyula költészetét. Önök, a szülei, majd a férje halála után pedig ön szeretettel és gondosan ápolták-ápolja az emlékét.

– Szép és tehetséges, drága fiunk elvesztése iszonyú szenvedést okozott. Amikor már képesek voltunk rá, vigasztalásul elkezdtük olvasni a verseit – az írását csak a férjem tudta elolvasni –, és megdöbbenve láttuk, hogy milyen sok érdekes, szép verse van. Ezeket legépelve eljuttattuk Keresztury Dezsőhöz, aki egyetértve tanácsolta, hogy szerkesztessük meg és adjuk ki a kötetet, ő majd ír hozzá ajánlást. A Magvető Kiadó vállalta is a kiadást. Kétszáz példányt vettünk belőle, és elküldtük írók, költők, színészek számára. Számtalan elismerő levelet kaptunk, dicsérő újságcikkek is jelentek meg. Később, férjem halála után készítettem egy *Válogatott versek* című kötetet, ezt is ajándékba adtam mindenkinek. Férjem kívánságára alapítványt létesítettem, s Mányoki Endre, Koppány Zsolt és Madár János segítségével újabb köteteket tudtunk kiadni.

– Költő fia mely verseit ajánlaná leginkább az olvasóknak?

– Gyuszi, ahogy mondtam, „festi a szavakat”, szóval az ilyenfajta verseket ajánlanám: a *Hajnalt*, az *Érzelmes éneket*, a *Fekete szarvast*, a *Kérdőzt*, az *Énekek kánonban* címűt – ebben van egy kép, „a fények hurkapalcikája”, hát nem gyönyörű? –, a *Félálom* címűt, a *Hegyi sétát*, a *Monológ sötétbent...*

– Holló András költő írta Hargitai-Haitsch Gyuláról, hogy ő „hímezte a verseket”, és nem is a greenwichi idő, hanem „az Isten pulzusa” szerint alkotott. Fontos, hogy tudja, Gabi néni: ahogyan ez a pulzus nem szűnik lüktetni, a versek is megmaradnak az időben. Álljon itt tehát néhány ma is élő „szóhímezés”.

● K. SEBESTYÉN NÓRA

Énekelnek kánonban

Énekelnek kánonban
a madarak és a füvek, –
meleg, puha, zsíros a hajnal,
a mező nagy asztal, kerek.
A lusta szembogarak, lám,
mozognak – csodák csodája!
A szemhéjakat megérintette
a fények hurkapálcikája.
Belélegzem a táj színeit,
szétfújom őket mindenkinek,
szívják csak majd a városiak,
a lapos, sovány tüdejűek,
s egy-két foszlányból betű
áll össze magasan az égen,
aztán még egy... olvassátok
égre pingált reménységem
fák, virágok, kik a fényben
hajladoztok!

A felhőknek van igazuk
Vándorolni kéne egy életen át.

Öregember monológja

A kulcslyukban fény-virág.
Mozgatja ideges huzat.
A füzetet lapozza kurta szél.
A nehéz tárgyak nyugodtak,
némák. A folyosón hangok.
Szobámba röpülnének.
Megsimogatnám őket mosolyogva.
Kurta szél: huzat mozgatja
hajszálimat. Becsukom
az ajtót. Szobám lepkéje
könnyű. Nyugodt.
Hallgat a csend.
Az unokák messze tán
játszanak.

Kérdező

Ki búvöli sárga mézzé
a rideg sarat,
titkok villogó fűrészévé
a napsugarat,
az izmok kapzsi fényét
jósággá ki búvöli, ha
kenyérért könyörög a részvét,
magzataért a meddő anya,
ki búvöli védtelen agyunk
adományát, a gondolatot
emberivé, mégis igazzá,
hitet vajúdó tiszta lázzá?
Ki búvöli a madárlázat
tenni akaró istenlázzá,
s a csipogó kételkedést
a remény félszeg madarává?
Ki búvöli a mondatok
mélyén kuporgó fagyot
fehéren izzó szeretetté,
ölelő, csókoló meleggé?
A fagyok csonka évszakát,
a hittől meddő éjszakát
ki búvöli igaz tenyérre:
igazság, jóság mérlegévé?
Állunk az örök imádságon:
a csonka, kérdező, vak lángon,
s faggatjuk a szelíd jövőt,
az örök kísérletezőt.

Ki küldött?

Harapni férges ördögi rosszba,
bogáncsot lopni gyáva gonoszba
ki küldött engem?
Őrült szívem agyam ellensége.
Dobjatok Isten vén szekereire,
Bujdossak a mennyben!

A felületes bűnvalló általánoságokban vall. Semmit sem vall meg komolyan. Sokat vall meg, de keveset igazán. A zoltáríró bűnvalló imádsága konkrét. Isten elé tárja bűneit, hogy célba találjon bűnbánata, és bizonyos legyen a bocsánat felől, amelyben részesülni akar.

A zoltárírónak különös oka lehetett arra, hogy éppen így imádkozzék. Mindenne ő sem gondolhatott, ami miatt vádolta a lelkiismerete. Csak az jelenhetett meg a

gára. Ekkor a bűn hevesebb ostromának vagyunk kitéve, ráadásul védtelenebbül, mint máskor. Dávid kivétel: ifjúságában elkerülte a bűnöket.

Nagy megszentelő hatalom az Isten kezében az idő, mert nagy tanítómester. Eltitkolt dolgokat hoz napfényre, tapasztalatot halmoz fel, igazságokat szűr le. Az ifjúság még sok mindent nem tud; majd megtanulja. Milyen veszedelmes dolog fiatalnak lenni, tájékozatlannak, bízónak lenni a világban ott, ahol biztos a csalódás,

meztessük őket: most győztek felette, s akkor túl vagytok a legnehezebben, könnyebb lesz tovább győzni!

De a zoltáríró esetében nem ifjúsága szomorú bukásaiból fakadt ez az érdekes bűnbánati imádság – mi hát akkor a magyarázata? Valójában talán nem is olyan bukásról van itt szó, amelybe az ifjúság heve hajtotta bele tapasztalatlanul. Talán nem is a múltnak bűneit vallja itt meg, amelyek jobban szomorítanak a jelenbeliekénél, hanem éppen a jelenbelieket, amelyekbe naponként beleesik, s amelyekkel állandóan nehéz küzdelmeket vív.

Miért nevezi őket ifjúsága vétkeinek és bűneinek? Azért, mert alaposan ismeri önmagát. A lelkét vizsgálva rájött, hogy minden bűn, amely miatt el kell pirulnia Isten előtt, visszavezethető ifjúságának idejére. Akkor lett ő azzá, aminek ma látja magát. Akkor szerezte azt, amit ma visel. Akkor építette azt, amiben ma lakik. Akkor vetett, ma arat. Ha ma könyörögni kell, hogy Isten ne emlékezze meg a valóságról, és ne a szerint ítélje meg őt, hanem kegyelme szerint bánják vele: ezért az ifjúsága felelős.

Bűnvalló imádságok

lelkében, ami legjobban bántotta, amit legmélyebben szégyellt, s amiért legforróbban óhajtotta Istennek kegyelmét. Ifjúkorának bűnei fölébe kerekednek minden egyének: ezeket foglalja bele könyörgésébe.

Miért ez a büntudat? Azért-e, mert ifjúkorában talán súlyosabban vétkezett, mint bármikor azelőtt vagy azután? Kialtót, undok cselekedetekkel szennyezte be az életét azokban az években, és az emberek szemé elől különösen takargatni való szégyen pecsétjeit hordozta magában?

Dávid neve alatt maradt ránk ez a zoltár. Amennyire az életét ismerjük a Szentírás lapjairól, nem rútította el ifjúságát semmiféle bűn. Ifjúkorában nemes volt és hős. Eljövendő nagy hivatásának fénye ragyogott már rajta korai éveiben, és akár-melyik fiatal lélek megirigyelhetné azt a sima, egyenes, bukásoktól megkímélt utat, amelyet ő megtett, míg elérkezett életének derekára. Azt, ami miatt vádolta a lelkiismeret, később követte el, amikor túl volt már az ifjúkoron.

Kevés ember van, akinek nincs oka különös bűnbánattal visszagondolnia ifjúsá-

és talán bizalmatlannak lenni ott, ahol az egyetlen igazi érték van!

Nem volna csoda, ha a zoltáríró ezért emlegetné ifjúságának vétkeit. Nagy a serege azoknak a lelki rokkantaknak, akik ifjúságuk harcaiban szerezték sebeiket szomorú emlékül. Ha volna fülünk meghallani a titkon elhangzó imádságokat, hallanánk,

» Ifjúkorom vétkeire és bűneimre ne emlékezz! Kegyelmesen gondolj rám, mert te jóságos vagy, Uram! (Zsolt 25,7)

mint visszhangzik a zoltáríró könyörgése milliók lelkéből: „Ifjúkorom vétkeire és bűneimre ne emlékezz!” Hadd vegyék észre fiatal testvéreink a bűnbánók szomorú hatását, hogy közjüket ne kerüljenek valamikor. Fegyelmezz, óvjon és vezessen mások tapasztalata. Hadd vegye körül őket mindnyájunk szeretete életük legkockázatosabb szakaszában. Intsük őket: vigyázzatok! Szólítsuk őket: küzdjétek a bűn ellen! Figyel-

Igaza van? Ifjúkorban nagy a súlyos botlások veszélye. De ez a legkomolyabb, legfelelősségteljesebb kor is. Olvasztott érc az ifjúság, és formába önthető. Amilyen formába ömlik, abban kihül és megkeményedik. Csak nagy tűznek a kemencéjében olvadhat meg újra valaha is! Hacsak rendkívüli megrázkódások nem érnek

bennünket, hacsak Isten kegyelme ki nem szabadít ebből a bűnnel megkövesedett állapotunkból, mindnyájan ezt az ábrázatot viseljük életünk végéig.

De Isten hű és igaz: bűnvalló imádságunkra Krisztus érdeméért bűnbocsánatot ad, és megajándékoz az örök élet örömeivel. Én ezt már hetvenöt évvel ezelőtt megtapasztaltam, s azóta boldogan követem őt.

● SZENCZI LÁSZLÓ

Süllő grillezett zöldségekkel és jázminrizzzsel

Hozzávalók

4-8 szelet kifilézett süllő (a szeletek nagyságától függően)
 200 g jázmin rizs
 2 kiskanál cukkini
 4-5 paradicsom
 pár szem olívbogyó
 friss fűszernövények (petrezselyem, kakukkfű, rozsmaring, bazzalikom)
 tengeri só
 olívaolaj

Nagyon egyszerűen elkészíthető, könnyű étel, amelyre kezdők is bátran vállalkozhatnak. A süllőszeleteket megsózzuk, majd – ha lehetőség van rá – egy-két óráig állni hagyjuk. A bőrét érdemes rajta hagyni, hogy sütéskor ne essen szét. A tökéletes és illatos jázminrizs elkészítéséhez 200 g rizsre, kevés sóra és nem egészen dupla mennyiségű (375 ml) forró vízre van szükségünk. A rizst 7-10 percig főzzük, majd fedő alatt még 10 percig hagyjuk párolódni. A zöldségeket egy kis fűszeres olívaolajban megforgatjuk, pár percig állni hagyjuk benne. Közben kevés olívaolajban friss fűszernövényeket pirítunk, amelyeket a végén ráonthetünk a halra és akár a rizsre is. A süllőszeleteket és a zöldségeket forró olívaolajban, grillezésre alkalmas sütőben megsütjük.

Ehhez az ételhez az egyik kedvenc boromat, egy friss, illatos, félszáraz Muscat Lunée-t (sárga muskotály) ajánlok.

A tokaji Erzsébet Pince 2009-es évjáratú üde bora jól paszszol sokféle ételhez, de önmagában is kitűnő. A szép palack gazdag virág- és gyümölcsillatú, frissítő bort rejt magában.

• ASZTALOS ÉVA

Forrás: Ízlelő (egy)háztáji ízeink. Luther Kiadó, 2013

Búbos cinege

Kisebb a téli etetőről ismert széncinegénél, és a fején lévő fehér szegélyű fekete tollak alkotta hegyes bóbítáról könnyű felismerni.

A magas hegyek nagy lucfenyveseinek gyakori fészkelője, téli túrák során az Alpokban, Erdélyben vagy a Felvidéken biztosan találkozhattok vele. De meg lehet figyelni hazánkban is, elsősorban a nyugati országrészben, például Sopron, Kőszeg vagy Óriszentpéter környékén, ahol fenyő-lomb elegyes erdőkben, parkokban különösen az őszi-téli kóborlás-kor láthatók. Sok évvel ezelőtt, amikor még a Sváb-hegyen, a Madártani Intézetben dolgoztam, az egyik télen a parkban felállított etetőn is felbukkant ez a csinos, bóbítás kismadár.

A búboscinege-párok évente kétszer költenek, egyszerre öt-hat fiókát nevelnek. Először többnyire áprilisban raknak tojásokat, a második költés májusra esik. Viszonylag alacsony, néha csak fejmagasságban lévő odút választanak, a tojó abban építi a fészket mohából, a csészét apró pihetollakkal és szőrszálakkal béleli. A Zempléni-hegységben láttam egy alkalommal, hogy alig méternyi magasságban, egy derékba tört fenyő kikorhadt belsejében volt a fészek. A két madár hernyókkal a csőrében, felülről ugrott be az üregbe, és úgy etették meg a fiókákat. A nyugati országrészben mesterséges fészekodúban is megtelepszik.

A búbos cinege rovarokkal és pókokkal táplálkozik. A fenyvesekben sok kártevőt pusztít el, például a fenyőtűt fogyasztó lepkehernyőket. Ha fiókáik vannak, a szülők már kora hajnalban etetni kezdenek, és egészen szürkületig folytatják. A kicsinyek gyorsan fejlődnek, háromhetes korukban hagyják el az odút. Szüleik ezután egy ideig még etetik őket, de csakhamar önállókká válnak.

A búbos cinege hazánkban védett, természetvédelmi értéke 25 ezer forint.

• SCHMIDT EGON

Ha etetitek a madarakat, figyeljetek az érkező vendégekre, és ha búbos cinegét láttok, írjatok nekünk! Cím: Evangélikus Élet szerkesztősége, 1091 Budapest, Üllői út 25.; e-mail: evelet@lutheran.hu.

Megfotózták: 1. 11 gramm, 2. Fehér alapon vörhenyesen fotósok, 3. Körülbelül 4000.

Kérdések:

1. Mennyi a súlya egy búbos cinegének?
2. Vajon milyen színűek a tojásai?
3. Hány pár él Magyarországon?

Töprengő

Mit adsz érte?

Gyűjtesz focis kártyát? Vagy matricát? Vagy valami mást? Cserélhetnénk! Mit adsz érte?

Vannak dolgok, amelyet semmi áron oda nem adnék. A szüléim szeretetét például. Vagy a becsületesemet. És a barátomat sem, akire mindig számíthatok. Bevallom, mégis megtörtént már, hogy elbizonytalanodtam. Menőbbnek láttam valaki másnak a családját. Meguntam a fárasztó, becsületes tanulást. Elegem lett a barátom rossz szokásából.

Olvasd el Máté evangéliumából a 4. fejezet 1–11. versét! Megtudhatod, hogyan akarta Jézust az ördög egy kis menőzésre rávenni. Lehetett volna belőle sebezhetetlen, világhatalmú úr, aki terülj-terülj asztalkámat varázsol, ha elfogadja az ördög ajánlatát. Jézus számára azonban mindennél fontosabb Isten szeretete és hűsége. Azt is tudta, hogy nem lesz mindig könnyű azon az úton járni, amelyet Isten jelölt ki számára. Mégis azt válaszolta az ördögnek, hogy ezek a dolgok nem eladók: Isten szeretetét, de még a rá váró nehézségeket sem cserélné el semmiért. Tudta ugyanis, hogy a gonosz szolgálata rab-ságba dönt, Isten viszont szabadságra és mennyei örömeire hív.

Fogom a kezed

Mennyei Atyám!

Köszönöm, hogy tudhatom: a te ajándékod az a hely, ahol élek, azok az emberek, akiktől szeretetet kapok, azok a feladatok, amelyeket nekem kell megoldanom. Kérlek, taníts meg helyesen dönteni, amikor nem is olyan egyszerű meglátni, mi a jó, és mi a rossz!

Ámen!

REJTVÉNY

1000mester

A fenti történetben kő és templom is szerepel. Készíts kavicsokból templomot! Rajzold meg először egy kartonlapra a körvonalakat, majd erős ragasztóval illeszd rá a kavicsokat, ágakat!

A puzzle-darabkákból két képet rakhatsz össze. Ha elkészült, Jézus üzenetének egy-egy tagmondatát olvashatod le róluk.

A helyes megfejtéseket szerkesztőségünk címére beküldők között jutalmat sorsolunk ki. Neved mellett az életkorodat is tüntesd fel!

Téged milyen kérdés foglalkoztat? Ha megírod, a Töprengő szívesen keresi veled együtt a választ.

Evangélikus közéleti blog

- Társadalom és egyház
- Kereszténység és közélet
- Krisztus és a 21. század
- A világ (nem csak) lutheránus szemmel

”

Kötőszó – Rákérdez, következtet, összekapcsol.

Olvassa, kövesse és ossza meg!

kotoszo.blog.hu

Felhívás gyülekezeti megemlékezésre. A Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület újraalakulásának évfordulójához közeledve arra kérjük az egyházkerület területén élő gyülekezeteket, hogy február 21-én, vasárnap tartott istentiszteleteiken hálaadó imádságukban emlékezzenek meg egyházkerületünkről. Kérjük Urunk áldását a kerületünkben folyó szolgálatra, a kerület aktív és nyugállományú vezetőire és tisztségviselőire. Imádságaikban gondoljanak kerületünk minden gyülekezetére, egyházmegyéinkre, oktatási és diakóniai intézményeinkre, lelkészeinkre és felügyelőinkre, tisztségviselőinkre és presbitereinkre, megkülönböztetett módon pedig a ránk bízott gyülekezeti tagokra!

Az egyházkerület újraalakulásáért való hálaadás része lesz a február 19-20-án Révfülöpon tartandó gyülekezeti elnökségi találkozó záró istentiszteletének is, melyre szintén szeretettel várjuk az érdeklődőket. SZEMEREI JÁNOS püspök s. k. MÉSZÁROS TAMÁS egyházkerületi felügyelő s. k.

Ökumenikus találkozó. Minden hónap harmadik vasárnapján 17.30-kor ökumenikus találkozóra, istentiszteletre és előadásra várjuk az érdeklődőket a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának székházában (1117 Budapest, Magyar tudósok körútja 3.), a földszinti tanácsteremben *Az egyház egységéért – az év egészében* gondolat jegyében.

A február 21-i téma: *Keresztén-keresztény értékek, új reformátori tézisek a vulgárliberális Európában.* Előadó: Bódis László lelkész. A teljes liturgiájú istentiszteleti szolgálat központi üzenete: ébredés az egyházban, az egyház egységének teljességében (ApCsel 13,42–46). Szolgálattevő: Csernák István methodista szuperintendens.

Szeretettel várjuk a korábbi Farkasréti Ökumenikus Közösség, a volt KÖT, a Fokoláre, valamint az International Ecumenical Fellowship magyar régiójának tagjait és barátait is.

Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rend

www.digitalstand.hu

Bárhol vagyok,
velem vannak
a lapjaim.

WWW.DIGITALSTAND.HU

Olvassa
az Evangélikus Élet
digitális változatát!

50 ÉVE HARANGÖNTÉS
ÖRBOTTYÁNBAN
GOMBOS MIKLÓS
aranykoszorús
harangöntőmester

Kiváló magyar szakemberek által készített, külföldön is elismert magyar termékeket gyártunk (harangjátékokat is) a harangokkal kapcsolatos bármely munkához.

harangontes.hu – harangontode.hu

Levél cím: 2162 Örbottyán, Rákóczi u. 121.
Mobil: 30/948-9575, fax: 28/361-770.
E-mail: gombosmi@harangontes.hu.

Előadás Budahegyvidéken. A Keresztény Értelmiségi Fórum következő alkalmán, a budahegyvidéki evangélikus templomban (Budapest XII. ker., Kék Golyó u. 17.) február 22-én 18.30-kor *A protestáns egyházak helyzete Európában és kapcsolatuk a katolikus egyházzal* címmel Cselovszkyné dr. Tarr Klára, az Európai Protestáns Egyházak Közösségének (GEKE) elnöke tart előadást.

Templomok, templomtornyok felújítása, villámvédelem kiépítése. Több mint 30 év referenciával. Bede László, 06-30/943-5089.

A MAGYAR REFORMOK MŰKÖDNEK!

2016.kormany.hu

27-ről 5 százalékra csökken az új lakások áfája.
A gyermeket nevelő családok 10 millió forintos támogatást kaphatnak otthonteremtésre.
A kormány a használt lakások vásárlását is támogatja.

Készült Magyarország Kormánya megbízásából

Parókusi alkalmassági vizsgálat. A Déli Evangélikus Egyházkerület Püspöki Hivatala értesíti a hatéves képzésben részesült, 2014 augusztusa előtt ordinált beosztott lelkészeket, hogy 2016. május 26-án, csütörtökön parókusi alkalmassági vizsgálatra kerül sor. Jelentkezni írásban lehet a püspöki hivatalban február 29-ig. Az írásbeli feladatokat és a szóbeli tételket a jelentkezőknek postai úton küldjük el.

Asztali beszélgetés az irodalmi múzeumban. Az Asztali Beszélgetések Kulturális Alapítvány a Petőfi Irodalmi Múzeummal együttműködve szeretettel várja az érdeklődőket következő disputájára a Petőfi Irodalmi Múzeumba (Budapest V. ker., Károlyi u. 16.). Időpontja: február 25. (csütörtök), 18 óra. Disputapartnerek: Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, korábbi elnöke, a Magyarország Barátai Alapítvány elnöke és Szabó Lajos lelkész, az Evangélikus Hittudományi Egyetem rektora. Moderátor: Galambos Ádám evangélikus teológus. Téma: Barátai vagyunk-e Magyarországnak? A rendezvényre a belépő felnőtteknek 600 Ft, diákoknak, nyugdíjasoknak 300 Ft. (A belépő megvásárlói a Petőfi Irodalmi Múzeumot támogatják.) A beszélgetés élőben követhető a Pim.hu oldalon is.

Evangélikus Élet-előfizetés jelentős kedvezménnyel

Ha megrendeli lapunkat, és hoz magával még egy előfizetőt, akkor mindkettejük előfizetése ajándék hónapokkal hosszabbodik. Negyedéves előfizetéshez egy, fél éveshez két, egész éveshez pedig négy további hónap az ajándék.

Az Evangélikus Életet megrendelheti e-mailben a kiado@lutheran címen és telefonon is: 06-1/317-5478 vagy 06-20/824-5518. Előfizetési díjaink: egy hónapra 1195 Ft; negyedévre 3575 Ft; fél évre 7150 Ft; egy évre 14 300 Ft.

Új nap – új kegyelem

Vasárnap (február 21.) *Egy folyó ágai örvendeztetik Isten városát, a Felségesnek szent hajlékait. Isten van benne, nem inog meg.* Zsolt 46,5–6 (Ef 2,22; Mk 12,1–12; Róm 5,1–5[6–11]; Zsolt 123) Az tudja, mit jelent örvendezni egy folyó láttán, aki állt már tikasztó kánikulában egynek is a partján. A friss, állandóan mozgásban levő víz enyhülést hoz, egyszerre adja az égető helyzetben a megkönnyebbülést és a feltöltődés reményét. „Aki hisz én bennem, ahogyan az Írás mondta, annak belsejéből élő víz folyamai ömlenek. Ezt pedig a Lélekről mondta, akit a benne hívők fognak kapni...” (Jn 7,38–39) „Mert íme, az Isten országa közöttetek [más fordításban: bennetek] van.” (Lk 17,21)

Hétfő (február 22.) *Mert nincsen itt maradandó városunk, hanem az eljövendőt keressük.* Zsid 13,4 (1Krón 29,15; 1Móz 37,3–4.12–14.23–35[36]; Mk 12,28–34) A legtöbb ember vágyik az állandóságra. Hogy legyen egy hely, amelyet otthonának hívhat. Idős emberek sokszor szomorú tapasztalata, hogy a fiatalokból jól ismert helyeken már más ház áll, más bolt van, megváltozott a falu, a város, amely valaha a biztos pont volt. Talán mégis jó, hogy ezek változnak, ez ébren tartja bennünk a vágyakozást az örök, a maradandó, az Örökkévaló iránt.

Kedd (február 23.) *Mert ahogyan a föld növényeket hajt, és a kert veteményeket sarjaszt, úgy sarjaszt majd igazságot az én Uram, az Úr is, és örömeidet minden nép hallatára.* Ézs 61,11 (2Kor 9,10; Jób 2,1–10; Mk 12,35–40) Az elboronált földben nem látszanak a vetőmagok, a fekete földréteg elrejtje a ragadozók és az emberi szem elől a leendőt. Csak a magvető tudja, hogy itt valami új fog kisarjadni, ő hallja már belső füleivel az eljövendő örömeidet, és azok, akik felismerik a vetés jeleit, akik ráismernek a keze munkájára.

Szerda (február 24.) *Ne vess el orcád elől, szent lelket ne vedd el tőlem!* Zsolt 51,13 (1Thessz 5,9; Jn 16,29–33; Mk 12,41–44) Isten arcát nem láthatjuk, szemtől szembe halandó nem találkozhat vele. Mégis, amíg jól megy sorunk, úgy érezzük, szem előtt vagyunk, az ő szeme előtt. Gyermeki biztonságot ad a tudat, hogy Atyánk őrző szemei kísérnek minket, és ha rohanás közben

hasra esünk is, erős kezek fognak mindjárt felemelni és talpra állítani, mint a játszótéren szabadon szaladgáló gyermekeket.

Csütörtök (február 25.) *Jézus mondta: Amikor imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok, akik azt gondolják, hogy bőbeszédűségükért hallgattatnak meg..., mert tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek tőle.* Mt 6,7–8 (Zsolt 139,4; 1Jn 1,8–2,2[3–6]; Mk 13,1–13) Vannak dolgok, amelyeket nem lehet kilóra mérni, amelyekből a több valójában nem több, és ilyen az imádság is. Mert nem is az a fontos, hogy mit mondok, hanem hogy mondom. Hogy eszembe jutott, van kihez fordulni hálással, bánatommal, kéréssel, mesélnivalómmal. Hogy nem bújok el édeni módon a sűrű bokrok mélyére szégyenemmel az engem megszólító Isten elől, hanem bekapcsolodom a beszélgetésbe, amelyre hív engem.

Péntek (február 26.) *Ha minden titkot ismerek is, és minden bölcsességnek birtokában vagyok, és ha teljes hitem van is, úgyhogy hegyeket mozdíthatok el, szeretet pedig nincs bennem: semmi vagyok.* 1Kor 13,2 (Ézs 5,21; 2Kor 13,3–9; Mk 13,14–23) Lehetséges Istenbe vetett hit szeretet nélkül? Vajon előfordulhat-e, hogy a hit nem terem gyümölcsöket, és bár valaki megéli azt, hogy szeretve van, mégsem képes, mégsem akar szeretettel fordulni embertársai felé? Vagy ez a legnagyobb ironia, amelyet Pál apostolnál olvasunk, mert ha szeretet nincs bennünk, akkor semmik vagyunk, akkor az csak önteltségünk és beképzeltségünk eredménye, hogy azt hisszük magunkról, ismerjük Isten titkát, és teljes hitünk van.

Szombat (február 27.) *Mert ha te, Uram, megáldod, örökre áldott lesz!* 1Krón 17,27b (1Pt 3,9b; Gal 2,16–21; Mk 13,24–37) Milyen nehéz is rábizni magunkat erre az ígéretre: örökké! Elég rövid ideig tartanak az emberi szájából elhangzó „örökkék”, jó, ha néhány évig. Minden rossz tapasztalatunkat és félelmünket, bizonytalanságunkat félre kell tennünk, hogy rábízhatjuk magunkat ígéretedre, Uram, hogy a te áldásod visszavonhatatlan, megváltoztathatatlan; amit-akit te megáldottál, az örökre áldott lesz, és tőled semmi és senki nem szakíthatja el.

• DARVAS ANIKÓ

Evangélikus Élet – A Magyarországi Evangélikus Egyház lapja – megjelenik kéthetente

E-mail: evelet@lutheran.hu • EvÉlet on-line: www.evangelikusélet.hu • Hirdetésfelvétel: hirdetes@evelet.hu. Előfizetés: kiado@lutheran.hu.
 • Szerkesztőség: 1091 Budapest, Üllői út 25. fszt. 2. Tel.: 06-20/824-5519. Szerkesztőségi titkár (hirdetési ügyek referense): BALLA MÁRIA (maria.ball@lutheran.hu).
 Főszerkesztő: T. PINTÉR KÁROLY (karoly.pinter@lutheran.hu). Olvasószerkesztő: DOBSONYI SÁNDOR (sandor.dobsonyi@lutheran.hu). Korrektor: MÁTÉ TÓTH ZSUZSÁNNÁ (matetot@gmail.com). Tervezőszerkesztő: SZABÓ DÁVID KÁROLY (david.szabo@lutheran.hu). Rovatvezetők: KENDEH K. PÉTER - Oratio oecumenica (peter.kendeh@lutheran.hu), SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA - A vasárnap ígéje (mariann.matrai@lutheran.hu), LACKNERÉ PUSKÁS SÁRA - Gyermekeknek (keszuegygul@gmail.com), TAMÁSY TAMÁS - Új nap - új kegyelem (tamytam@t-online.hu). Kiadja a Luther Kiadó (kiado@lutheran.hu), 1085 Budapest, Üllői út 24. Tel.: 06-1/317-5478, 06-20/824-5518. Felelős kiadó: KENDEH K. PÉTER (peter.kendeh@lutheran.hu). Nyomdai előállítás: Konsilo Kft. (1022 Budapest, Tapolcsányi u. 6.). Felelős vezető: NAGY ZOLTÁN. Árusítja a kiadó. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Terjesztési ügyekben reklamáció a Magyar Posta Zrt. Hírlapüzletág ingyenes telefonszámán: +36-80/444-444 és a Luther Kiadónál. • INDEX 25 211, ISSN 0133-1302. Előfizethető közvetlenül a kiadónál vagy postautalványon.
 Az előfizetési díj belföldön (illetve Románia és Szlovákia területén) negyedévre 3575 Ft, fél évre 7150 Ft, egy évre 14 300 Ft, európai országba egy évre 48 100 Ft (172 euró), egyéb külföldi országba egy évre 56 320 Ft (201 euró). Csak a minden hónap 15-ig beérkező lemondásokat tudjuk az azt követő hónap elsejével regisztrálni, ellenkező esetben még egy hónapig jár az újság. Beküldött kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

Ára: 450 Ft

Kövessen bennünket a Facebookon is: facebook.com/evangelikus
 Magyarországi Evangélikus Egyház – Életközelen vagyunk

2016. július 7-10.

— Ti vagytok —
a föld sója

KÖZÉP-EURÓPAI KERESZTÉNY TALÁLKOZÓ
— BUDAPEST —

fórum

istentisztelet

kórus

előadás

táncház

koncert

workshop

www.foldsojatalalkozo.hu

